

Załącznik 3

do wniosku z dnia 5 sierpnia 2026 r

o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego

Autoreferat

**przedstawiający dorobek naukowy
oraz aktywność dydaktyczną i organizacyjną**

dr Bernadetta Zawilińska

Kraków 2026

Spis treści

1. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe	3
2. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	3
3. Omówienie osiągnięć naukowych.....	4
3.1. Omówienie głównego osiągnięcia naukowego	4
3.1.1. Wskazanie głównego osiągnięcia naukowego	4
3.1.2. Uzasadnienie podjęcia tematu	4
3.1.3. Cel główny i pytania badawcze.....	8
3.1.4. Podstawy teoretyczne	9
3.1.5. Zakres przestrzenny oraz koncepcja i metodyka badań	12
3.1.6. Główne wyniki badań.....	13
3.1.7. Wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	15
3.1.8. Znaczenie aplikacyjne badań	18
3.1.9. Literatura cytowana w autoreferacie	18
3.2. Pozostałe osiągnięcia naukowe	22
3.2.1. Turystyka jako czynnik rozwoju lokalnego i aktywizacji potencjału endogenicznego.....	23
3.2.2. Znaczenie parków narodowych w gospodarce lokalnej.....	27
3.2.3. Relacje obszarów chronionych z otoczeniem społecznym	29
3.2.4. Inne osiągnięcia naukowe	31
3.2.5. Nagrody za osiągnięcia naukowe	32
4. Informacja o istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, w szczególności zagranicznej	32
5. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę	35
5.1. Działalność w obszarze dydaktyki.....	35
5.2. Aktywność organizacyjna.....	36
5.3. Popularyzacja nauki i współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym.....	38
5.4. Odznaczenia i nagrody o charakterze nienaukowym	41

1. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

2008 **Doktor nauk o Ziemi w zakresie geografii**

Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Tytuł rozprawy doktorskiej: *Możliwości rozwoju turystyki w parkach krajobrazowych Karpat Polskich w świetle idei zrównoważonego rozwoju*

Promotor: prof. dr hab. Włodzimierz Kurek

Recenzenci: prof. dr hab. Danuta Ptaszycka-Jackowska,
prof. dr hab. Jerzy Wyrzykowski

Studia doktoranckie w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego

2000 **Magister geografii**

Wydział Biologii i Nauk o Ziemi, Uniwersytet Jagielloński

Tytuł pracy magisterskiej: *Funkcja turystyczna Magurskiego Parku Narodowego*

Studia magisterskie na kierunku geografia (w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej) w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego; dyplom ukończenia studiów z wyróżnieniem

2011 Dyplom ukończenia studiów podyplomowych „Zarządzanie projektem badawczym i komercjalizacja wyników badań”

Wydział Zarządzania, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Uzyskanie certyfikatu Stowarzyszenia Project Management Polska – Certified Project Management Associate IPMA Level D

1999 Dyplom ukończenia Studium Zarządzania i Biznesu

Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński

1999 Dyplom ukończenia Studium Pedagogicznego

Uniwersytet Jagielloński

Uzyskanie kwalifikacji pedagogicznych do pracy nauczycielskiej

2. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Od 2008 Adiunkt

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie,

Katedra Gospodarki Regionalnej, Zakład Geografii Ekonomicznej (2008–2019),

Katedra Geografii Społeczno-Ekonomicznej (od 2019)¹

2005–2008 Asystent

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie,

Katedra Gospodarki Regionalnej, Zakład Geografii Ekonomicznej

¹ W wyniku zmian organizacyjnych w 2019 r. Zakład Geografii Ekonomicznej funkcjonujący w Katedrze Gospodarki Regionalnej (Wydział Finansów i Prawa UEK) został przekształcony w Katedrę Geografii Społeczno-Ekonomicznej w Instytucie Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich (Kolegium Gospodarki i Administracji Publicznej UEK).

3. Omówienie osiągnięć naukowych

3.1. Omówienie głównego osiągnięcia naukowego

3.1.1. Wskazanie głównego osiągnięcia naukowego

Jako główne osiągnięcie naukowe (w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) wskazuję monografię mojego autorstwa pt.:

„Model zintegrowanego funkcjonowania parków narodowych w Karpatach”

wydaną w 2025 r. przez Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ISBN 978-83-64089-92-3.

Recenzenci: prof. dr hab. Krystian Heffner
prof. dr hab. Mirosław Mika

3.1.2. Uzasadnienie podjęcia tematu

Podjęcie problematyki zintegrowanego funkcjonowania parków narodowych w Karpatach stanowi odpowiedź na lukę teoretyczną i empiryczną w badaniach nad obszarami chronionymi, wynikającą ze zmiany paradygmatu ich funkcjonowania.

Współczesne wyzwania cywilizacyjne związane z nasilającą się presją antropogeniczną na środowisko przyrodnicze, postępującą utratą różnorodności biologicznej oraz konsekwencjami zmian klimatu powodują konieczność poszukiwania nowych sposobów ochrony zasobów przyrodniczych oraz bardziej efektywnego zarządzania obszarami o szczególnych walorach przyrodniczych. W literaturze podkreśla się, że sprostanie tym wyzwaniom i utrzymanie zdolności ekosystemów do podtrzymywania życia oraz świadczenia usług ekosystemowych wymagają zarówno intensyfikacji działań ochronnych, jak i zmiany sposobu myślenia o relacjach między systemami przyrodniczymi i społeczno-gospodarczymi (Díaz i in. 2019; Folke i in. 2021). W tym kontekście obszary chronione nabierają szczególnego znaczenia jako przestrzenne i instytucjonalne instrumenty, umożliwiające łączenie celów ochrony przyrody z wyzwaniami zrównoważonego rozwoju (Maxwell i in. 2020; Pimm i in. 2001; Watson i in. 2014). Coraz częściej wskazuje się, że ich funkcjonowanie nie może być rozpatrywane wyłącznie w kategoriach skuteczności ochrony ekosystemów, lecz powinno uwzględniać także relacje z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz rolę, jaką obszary te odgrywają w kształtowaniu długookresowego dobrobytu społecznego w różnych skalach przestrzennych (Becken, Job 2014; Naughton-Treves i in. 2005; Oldekop i in. 2016). Nabiera to szczególnego znaczenia w warunkach dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych, rosnącej presji turystycznej oraz postępujących procesów urbanizacyjnych, które prowadzą do napięć i konfliktów interesów wokół obszarów chronionych oraz stawiają nowe wyzwania w zakresie ich zarządzania.

Rosnące społeczne zainteresowanie problematyką wzajemnych zależności między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym oraz wzrost świadomości znaczenia ochrony zasobów przyrodniczych w obliczu globalnych wyzwań środowiskowych znajdują

odzwierciedlenie w działaniach instytucji międzynarodowych, rządów państw, organizacji pozarządowych oraz środowisk naukowych. Sprzyja to intensyfikacji współpracy międzynarodowej oraz coraz szerszemu włączaniu problematyki środowiskowej do głównego nurtu polityk rozwojowych. Istotną rolę odgrywa w tym procesie Konwencja o różnorodności biologicznej (Convention on Biological Diversity – CBD) wraz z kolejnymi planami strategicznymi i programami wykonawczymi przyjmowanymi przez Konferencję Stron, które wskazują na potrzebę rozszerzania sieci obszarów chronionych i zwiększania efektywności ich funkcjonowania. Przyjęty podczas 15. Konferencji Stron w 2022 r. „*Kunming–Montreal Global Biodiversity Framework*” wyznacza globalne cele w zakresie ochrony różnorodności biologicznej, w tym objęcie ochroną co najmniej 30% powierzchni lądów i mórz do 2030 r., podkreślając strategiczne znaczenie obszarowej ochrony przyrody dla realizacji polityk środowiskowych i rozwojowych. Założenia te znajdują odzwierciedlenie także w polityce Unii Europejskiej, będącej stroną Konwencji.

Równolegle z rozwojem sieci obszarów chronionych następuje ewolucja myślenia o ich funkcjonowaniu. W literaturze coraz częściej wskazuje się na odchodzenie od tradycyjnego modelu ochrony przyrody, w którym obszary chronione postrzegane są jako przyrodnicze enklawy, oddzielane od działalności człowieka. W jego miejsce rozwija się podejście holistyczne (systemowe), ujmujące te obszary jako elementy złożonych układów ekologicznych powiązanych funkcjonalnie z systemami społeczno-gospodarczymi (Cumming i in. 2025; Palomo i in. 2014). W takim ujęciu ochrona przyrody nie może być rozpatrywana w oderwaniu od kontekstu społecznego i gospodarczego, a skuteczne zarządzanie obszarami chronionymi wymaga uwzględnienia relacji między środowiskiem przyrodniczym a procesami rozwoju społeczno-gospodarczego.

W literaturze zmianę podejścia do funkcjonowania obszarów chronionych interpretuje się jako przejaw kształtowania się nowego paradygmatu ich funkcjonowania. Jego istotę stanowią integracja celów ochrony przyrody z potrzebami społecznymi i gospodarczymi, większe otwarcie instytucji zarządzających tymi obszarami na współpracę z interesariuszami oraz włączanie ich w procesy rozwoju terytorialnego (Mose, Weixlbaumer 2016; Phillips 2003). Oznacza to odejście od podejścia koncentrującego się wyłącznie na ochronie przyrody na rzecz modelu, w którym obszary chronione zarządzane są w taki sposób, aby pełniły równocześnie funkcje ekologiczne, społeczne i ekonomiczne oraz by ich działalność pozytywnie wpływała na rozwój lokalny i jakość życia społeczności zamieszkujących w ich granicach i otoczeniu. Co więcej skutki ich funkcjonowania oceniane są nie tylko z perspektywy rozwoju lokalnego, lecz także realizacji celów globalnych (Becken, Job 2014; Borrini-Feyerabend i in. 2013; Dudley i in. 2022; Lange, Jungmeier 2014). Przyjęcie nowego paradygmatu wiąże się z zasadniczymi zmianami w zarządzaniu obszarami chronionymi – od redefinicji celów ochrony, przez modyfikację metod zarządzania, po kształtowanie relacji z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Tak zwany „nowy paradygmat” ma charakter uniwersalny, co oznacza, że jego założenia mogą być wdrażane nienależnie od typu obszaru chronionego lub jego położenia geograficznego. Implementacja modelu wymaga rozwiązań dostosowanych do specyfiki poszczególnych kategorii obszarów chronionych oraz lokalnych uwarunkowań przyrodniczych, społeczno-ekonomicznych i instytucjonalnych.

Zmiana myślenia o funkcjonowaniu obszarów chronionych znacząco poszerzyła zakres problematyki związanej z ich zarządzaniem, wprowadzając zagadnienia wykraczające poza tradycyjne ramy ochrony przyrody, edukacji przyrodniczej czy udostępniania tych obszarów dla turystyki. Funkcjonowanie obszarów chronionych zaczęto analizować w szerszym kontekście społeczno-gospodarczym i instytucjonalnym, nadając tej problematyce wyraźnie interdyscyplinarny charakter. Konsekwencją tej zmiany jest rosnące zainteresowanie problematyką obszarów chronionych w naukach społecznych oraz wykształcenie nowych pól badawczych dotyczących społecznych i gospodarczych aspektów ich funkcjonowania, w tym wpływu na rozwój lokalny i regionalny, zarządzania, ekonomicznych efektów ich działalności, relacji z lokalnymi społecznościami oraz konfliktów społecznych związanych z ich funkcjonowaniem (Adams i in. 2004; Hammer i in. 2012; Job i in. 2021; Lockwood 2010; Mayer, Job 2014; Oldekop i in. 2016; West i in. 2006). Problematyka ta jest także przedmiotem zainteresowania geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, ponieważ dotyczy zarówno miejsca obszarów chronionych w strukturze przestrzennej regionów, jak i przestrzennych efektów działania instytucji zarządzających tymi obszarami oraz relacji między ochroną przyrody a procesami rozwoju terytorialnego.

Pomimo rosnącego dorobku badawczego większość istniejących opracowań ma charakter empiryczny i koncentruje się na analizie pojedynczych przypadków lub wybranych aspektów działalności obszarów chronionych (Allendorf 2022; Oldekop i in. 2016). W literaturze naukowej stosunkowo rzadko podejmowane są natomiast próby konceptualizacji roli parków narodowych w rozwoju terytorialnym oraz operacjonalizacji założeń nowego paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych, a także integracji wyników badań empirycznych z szerszymi ramami teoretycznymi nauk społecznych.

Podjęcie problematyki zintegrowanego funkcjonowania parków narodowych stanowi kontynuację i rozwinięcie moich wcześniejszych badań dotyczących znaczenia parków narodowych i krajobrazowych w rozwoju lokalnym. W szczególności nawiązuje do badań dotyczących relacji między parkami narodowymi a ich otoczeniem społeczno-gospodarczym, obejmujących m.in. oddziaływanie parków na gospodarkę lokalną i rozwój turystyki, relacje z lokalnymi społecznościami oraz postawy społeczności lokalnych wobec parków. Badania te miały w znacznej mierze charakter empiryczny i odnosiły się do pojedynczych obszarów chronionych. Uwidocznili one złożoność i wielowymiarowość analizowanych relacji, a zarazem potrzebę ujmowania ich w szerszych ramach koncepcyjnych, wykraczających poza analizy cząstkowe i studia przypadków. Ustalenia te stały się bezpośrednią przesłanką podjęcia próby integracji dotychczasowych wyników oraz ich rozwinięcia i uogólnienia w postaci modelu funkcjonowania parków narodowych w kontekście rozwoju terytorialnego.

Parki narodowe zajmują szczególną pozycję wśród licznych form obszarowej ochrony przyrody. Wyróżniają się zarówno wysokim reżimem ochronnym, jak i wyraźnym wyodrębnieniem instytucjonalnym, funkcjonując jako jednostki administracji publicznej odpowiedzialne za zarządzanie obszarem chronionym. Parki narodowe mogą być analizowane jednocześnie w dwóch wymiarach: przestrzennym – jako obszary o określonych zasadach użytkowania, oraz instytucjonalnym – jako podmioty publiczne zarządzające tymi obszarami i oddziałujące na swoje otoczenie społeczno-gospodarcze. Ich wielofunkcyjność sprawia,

że oprócz realizacji podstawowych zadań związanych z ochroną przyrody pełnią również liczne funkcje społeczne i ekonomiczne, a podejmowane przez nie działania mogą w istotny sposób wpływać na rozwój obszarów, w których są zlokalizowane (Fortin, Gagnon 1999; Getzner i in. 2014; Mayer, Job 2014).

Problematyka społeczno-gospodarczych uwarunkowań i implikacji funkcjonowania obszarów chronionych wykazuje istotne zróżnicowanie w zależności od kontekstu regionalnego. W Europie Środkowej, jej specyfika wynika z uwarunkowań historycznych i instytucjonalnych, w tym dziedzictwa wcześniejszych systemów ustrojowych oraz procesów transformacji społeczno-gospodarczej, które doprowadziły do zmian w strukturze własności, systemach zarządzania publicznego oraz relacjach między instytucjami a społecznościami lokalnymi (Klůvánkóvǎ-Oravská i in. 2009; Meessen i in. 2015; Nastran 2015). Uwarunkowania te wpłynęły na relacje między administracją obszarów chronionych a ich otoczeniem społeczno-gospodarczym, prowadząc jednocześnie do pojawienia się nowych wyzwań w zakresie zarządzania tymi obszarami. Mimo rosnącego zainteresowania problematyką obszarów chronionych w literaturze międzynarodowej region Europy Środkowej pozostaje jednak stosunkowo słabo rozpoznany w tym zakresie, zwłaszcza w odniesieniu do instytucjonalnych uwarunkowań funkcjonowania parków narodowych i ich roli w procesach rozwoju terytorialnego.

W obrębie Europy Środkowej szczególne znaczenie z punktu widzenia funkcjonowania obszarów chronionych mają Karpaty – jeden z najcenniejszych przyrodniczo regionów Europy, charakteryzujący się wysoką koncentracją różnych form ochrony przyrody oraz znacznym zróżnicowaniem uwarunkowań społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych. Pomimo znaczenia Karpat dla ochrony przyrody w Europie oraz licznych inicjatyw międzynarodowych podejmowanych na rzecz ich ochrony i rozwoju, w literaturze nadal brakuje kompleksowych analiz dotyczących funkcjonowania obszarów chronionych (w tym parków narodowych) w tym regionie. Dotychczasowe badania prowadzone były najczęściej w skali lokalnej lub krajowej i koncentrowały się na wybranych aspektach działalności poszczególnych obszarów chronionych. Brakuje natomiast opracowań o charakterze porównawczym, obejmujących wszystkie parki narodowe regionu. Istnieje wyraźny deficyt badań ukazujących zróżnicowanie uwarunkowań prawnych, instytucjonalnych i społeczno-gospodarczych, w jakich funkcjonują parki narodowe w poszczególnych krajach karpaccich, a także ich wielowymiarowe relacje z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Widoczny jest ponadto brak analiz empirycznych dotyczących implementacji nowego paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych. Nie rozpoznano dotychczas w jakim zakresie administracje zarządzające parkami narodowymi akceptują nowe podejście, na ile są instytucjonalnie przygotowane do jego wdrażania oraz jakie czynniki sprzyjają lub utrudniają wprowadzanie podejścia integracyjnego. Brakuje również koncepcji umożliwiających empiryczną weryfikację założeń nowego paradygmatu oraz ocenę, w jakim stopniu parki narodowe w Karpatach łączą realizację funkcji ochronnych z pozytywnym oddziaływaniem na rozwój społeczno-gospodarczy regionów.

Podjęcie badań nad zintegrowanym funkcjonowaniem parków narodowych w Karpatach uzasadniają również uwarunkowania społeczno-gospodarcze regionu. Wiele obszarów karpaccich boryka się z problemami typowymi dla regionów górskich i peryferyjnych, takimi

jak depopulacja, ograniczone możliwości rozwoju gospodarczego czy słabsze wyposażenie w infrastrukturę transportową i techniczną. W tych warunkach szczególnie wyraźnie ujawniają się napięcia między potrzebami ochrony przyrody a oczekiwaniami rozwojowymi społeczności lokalnych. Powoduje to, że poszukiwanie rozwiązań dotyczących funkcjonowania parków narodowych umożliwiających łączenie realizacji celów ochronnych z wspieraniem procesów rozwoju lokalnego staje się w regionie Karpat szczególnie istotne.

Wskazane uwarunkowania oraz zidentyfikowane luki badawcze stanowiły bezpośrednią przesłankę podjęcia badań przedstawionych w monografii. Punktem wyjścia było założenie, że w warunkach współczesnych przemian społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych parki narodowe należy analizować nie tylko jako obszary ochrony przyrody, lecz również jako instytucje publiczne funkcjonujące w określonym kontekście terytorialnym i oddziałujące na procesy rozwoju lokalnego i regionalnego. W pracy podjęto próbę konceptualizacji modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego oraz jego operacjonalizacji i empirycznej weryfikacji w odniesieniu do parków narodowych położonych w regionie Karpat.

3.1.3. Cel główny i pytania badawcze

Głównym celem badań omówionych w osiągnięciu naukowym było dokonanie oceny możliwości, zakresu oraz stopnia implementacji modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego w warunkach Karpat.

Przyjmując założenie o możliwości wdrożenia takiego modelu, podjęto się zadania opracowania podstaw teoretycznych analiz zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego (cel teoretyczny). Wypracowane ramy koncepcyjne wykorzystano w toku operacjonalizacji problemu badawczego. Realizacja celu głównego wymagała również rozpoznania uwarunkowań prawno-organizacyjnych oraz kontekstu społeczno-gospodarczego funkcjonowania parków karpaccich, a także diagnozy czynników mających istotny wpływ na implementację zintegrowanego funkcjonowania w tychże parkach (cel poznawczy). Ponadto w pracy dążono do wskazania działań, które powinny zostać podjęte przez administracje parków narodowych i inne instytucje, aby model integracyjny był wdrażany w sposób efektywny (cel aplikacyjny).

Porządkując przebieg analiz, postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jak kształtowały się poglądy na temat funkcjonowania parku narodowego jako obszaru chronionego i instytucji ochrony przyrody oraz relacji między parkiem narodowym a jego lokalnym otoczeniem społeczno-gospodarczym?
2. Jakie jest znaczenie parku narodowego w rozwoju społeczno-gospodarczym, w szczególności w rozwoju lokalnym?
3. Jaką rolę pełni park narodowy jako podmiot publiczny i aktor rozwoju lokalnego w kontekście koncepcji zarządzania publicznego?
4. W jakim zakresie uwarunkowania krajowe i lokalne determinują działalność parków narodowych w Karpatach?
5. Czy i w jakim zakresie parki narodowe w Karpatach są w stanie realizować założenia modelu zintegrowanego funkcjonowania?

6. Jakie czynniki decydują o możliwościach wdrażania tego modelu w parkach narodowych Karpat?
7. Jakie bariery lub ograniczenia muszą przewyższać parki narodowe w Karpatach, aby działać w myśl założeń proponowanego modelu?

Pytania badawcze zostały podporządkowane realizacji głównego celu pracy. Pytania 1–3 odnoszą się do podstaw teoretycznych analiz zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego (cel teoretyczny). Pytania 4–6 służą identyfikacji uwarunkowań działalności parków, ocenie wdrażania założeń modelu zintegrowanego funkcjonowania i czynników potencjalnie warunkujących jego wdrożenie (cel poznawczy), natomiast pytanie 7 stanowi podstawę do formułowania rekomendacji wdrożeniowych (cel aplikacyjny).

3.1.4. Podstawy teoretyczne

Przyjęte w pracy podejście do funkcjonowania parków narodowych opiera się na założeniach nowego paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych, którego kształtowanie opisano w literaturze przedmiotu. Istotą zmiany paradygmatu jest odejście od modelu izolacyjnego (segregacyjnego), w którym obszary te traktowane były jako wyodrębnione przestrzenie ochrony przyrody, na rzecz podejścia integracyjnego, opartego na holistycznym ujmowaniu powiązań między środowiskiem przyrodniczym a działalnością człowieka (Lange, Jungmeier 2014; Mose, Weixlbaumer 2016; Phillips 2003). W nowym paradygmacie obszary chronione postrzegane są jako elementy złożonych układów przestrzennych, w których procesy przyrodnicze, społeczne i gospodarcze pozostają we wzajemnych, dynamicznych zależnościach. Oznacza to, że zarządzanie nimi nie może ograniczać się do ich granic, lecz powinno uwzględniać także procesy zachodzące w ich otoczeniu, w tym kwestie społeczno-gospodarcze. W nowym podejściu do funkcjonowania obszarów chronionych istotnego znaczenia nabiera również uwzględnianie potrzeb i praw społeczności lokalnych oraz ich udział w procesach decyzyjnych. Zmiany te wiążą się z koniecznością redefinicji celów i funkcji obszarów chronionych, obejmującej nie tylko ich rozszerzenie o wymiar społeczno-gospodarczy, lecz także zmianę sposobów ich realizacji oraz transformacji modeli zarządzania – od hierarchicznych i sektorowych ku bardziej złożonym, elastycznym, opartym na współdziałaniu i koordynacji aktywności różnych podmiotów.

W holistycznym ujęciu park narodowy nie jest postrzegany jako wyodrębniony obszar ochrony przyrody, lecz jako element szerszego układu ekologicznego i społeczno-gospodarczego, powiązany z otoczeniem poprzez różnorodne relacje funkcjonalne. Perspektywa ta koncentruje uwagę na wzajemnych oddziaływaniach między parkiem a jego otoczeniem, obejmujących zarówno wpływ parku na procesy rozwojowe w skali lokalnej i regionalnej, jak i uwarunkowania jego funkcjonowania kształtowane przez te procesy. Przyjęcie takiego rozumowania oznacza, że zarządzanie parkiem narodowym nie może ograniczać się do działań podejmowanych w jego granicach, lecz powinno uwzględniać szerszy kontekst społeczno-gospodarczy oraz powiązania funkcjonalne, które park współtworzy, na które oddziałuje oraz którym podlega. W konsekwencji park narodowy nie funkcjonuje wyłącznie jako jednostka administracyjna odpowiedzialna za ochronę zasobów przyrodniczych w wyznaczonych granicach, lecz staje się podmiotem uczestniczącym w procesach społeczno-gospodarczych

danego terytorium oraz w szerszym układzie powiązań ponadlokalnych. Współdziała przy tym z różnorodnymi interesariuszami reprezentującymi różne poziomy zarządzania i sektory – od podmiotów lokalnych, przez instytucje regionalne i krajowe, po organizacje zagraniczne – współpracując w kształtowaniu kierunków rozwoju.

Dostrzeżenie roli parku narodowego jako podmiotu uczestniczącego w procesach rozwojowych i współkształtującego ich kierunki stanowi podstawę integrowania jego funkcji ochronnych z działaniami wspierającymi rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Zaangażowanie parku w ten proces nie wynika wyłącznie z założeń normatywnych, lecz stanowi również element świadomie realizowanej strategii zarządzania, ukierunkowanej na budowanie społecznego poparcia dla jego funkcjonowania oraz kształtowanie procesów rozwojowych spójnych z realizacją jego podstawowych celów.

Analiza funkcjonowania parków narodowych w zaproponowanym ujęciu wymaga odwołania się do koncepcji teoretycznych, które pozwalają uchwycić zarówno ich rolę w procesach rozwoju terytorialnego, jak i sposób ich funkcjonowania w strukturach instytucjonalnych. W pracy wykorzystano dwa komplementarne podejścia analityczne: pierwsze, odnoszące się do problematyki rozwoju lokalnego i osadzone w koncepcjach zrównoważonego rozwoju, podejścia terytorialnego oraz rozwoju endogenicznego, oraz drugie, związane z teorią zarządzania publicznego, w szczególności z koncepcją współrzędzenia (*governance*).

Uwzględnienie roli parków narodowych w procesach rozwoju lokalnego znajduje uzasadnienie w ewolucji rozumienia „rozwoju”, który współcześnie ujmowany jest jako zjawisko wielowymiarowe, wykraczające poza kryteria ekonomiczne i obejmujące również aspekty społeczne, kulturowe oraz środowiskowe. Parki narodowe, angażując się w procesy rozwojowe, wnoszą perspektywę opartą na wartościach związanych z ochroną przyrody, krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, ale także z budowaniem tożsamości lokalnej, więzi społecznych, kapitału społecznego oraz odpowiedzialności międzypokoleniowej. Poprzez działania edukacyjne, wspieranie partycypacji i włączenia społecznego wzmacniają podmiotowość mieszkańców i ich zdolność do uczestnictwa w procesach rozwojowych. W takim ujęciu park narodowy staje się nośnikiem wartości i idei, które konstytuują alternatywną wizję rozwoju opartą na poszanowaniu dziedzictwa, odpowiedzialności międzypokoleniowej i trosce o jakość życia mieszkańców.

Przedstawione ujęcie roli parków narodowych wpisuje się w koncepcję zrównoważonego rozwoju, zakładającą integrację celów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych w długiej perspektywie. Harmonizacja tych wymiarów nie oznacza statycznego równoważenia, lecz elastyczne dostosowanie do zmiennych warunków i wykorzystywanie ich współzależności w celu generowania efektów synergicznych. W tym ujęciu ochrona zasobów i rozwój lokalny stają się komplementarnymi elementami polityki rozwoju terytorialnego.

Parki narodowe, poprzez ochronę zasobów przyrodniczych i kulturowych, działania edukacyjne oraz wspieranie zrównoważonych form aktywności gospodarczej, mogą przyczyniać się do kształtowania takich modeli rozwoju, które uwzględniają zarówno potrzeby współczesnych społeczności, jak i odpowiedzialność wobec przyszłych pokoleń. Tym samym ochrona przyrody i rozwój lokalny przestają być uznawane za sfery przeciwstawne, a zaczynają

być postrzegane jako wzajemnie powiązane i potencjalnie komplementarne elementy polityki rozwoju terytorialnego.

W odniesieniu do roli parków narodowych w kształtowaniu procesów zachodzących na poziomie lokalnym szczególnego znaczenia nabierają podejście terytorialne oraz koncepcja rozwoju endogenicznego, które akcentują zróżnicowanie przestrzenne procesów rozwojowych oraz konieczność ich osadzania w specyficznych uwarunkowaniach danego terytorium. Terytorium nie jest przy tym rozumiane wyłącznie jako przestrzeń fizyczna czy jednostka administracyjna, lecz jako złożony układ zasobów materialnych i niematerialnych, aktorów oraz relacji społecznych i instytucjonalnych, ukształtowany historycznie i podlegający ciągłym przemianom. W takim ujęciu rozwój opiera się na mobilizacji potencjałów endogenicznych – zasobów, kompetencji i zdolności tkwiących w danym terytorium – uruchamianych przez zaangażowanych aktorów oraz wzmacnianych poprzez sieci współpracy i mechanizmy koordynacji działań (Churski 2018; Jewtuchowicz 2016; Nowakowska 2018), co oznacza, że zasadniczym źródłem procesów rozwojowych są czynniki wewnętrzne i aktywność podmiotów zakorzenionych w danym terytorium. Jednocześnie podkreśla się znaczenie powiązań z otoczeniem ponadlokalnym oraz zdolności do absorpcji zewnętrznych impulsów rozwojowych (Bański 2019), które wzmacniają i ukierunkowują wykorzystanie potencjałów endogenicznych.

Podejście terytorialne oraz koncepcja rozwoju endogenicznego eksponują znaczenie kapitału terytorialnego, rozumianego jako synergiczny i wzajemnie przenikający się układ zasobów – materialnych i niematerialnych, w tym przyrodniczych, kulturowych, a także kapitału społecznego i instytucjonalnego – których współwystępowanie i współdziałanie warunkują procesy rozwojowe danego terytorium (Camagni 2008; Capello i in. 2009; Churski i in. 2020). Nie decyduje o nich pojedynczy zasób, lecz układ powiązań między nimi oraz ich osadzenie w specyficznych uwarunkowaniach miejsca, które wyznaczają kierunki i wpływają na dynamikę procesów rozwojowych. Takie rozumienie kapitału terytorialnego odzwierciedla przesunięcie akcentu z materialnych czynników rozwoju na aspekty społeczne i instytucjonalne, eksponując znaczenie czynników niematerialnych i relacji sieciowych (Nowakowska 2024).

Park narodowy może być postrzegany jako istotny komponent kapitału terytorialnego, zarówno poprzez zasoby przyrodnicze i kulturowe, jak i pełnione funkcje instytucjonalne. Jako aktor instytucjonalny może integrować różne zasoby i interesariuszy, inicjować współpracę oraz współkształtować procesy rozwojowe w ramach sieci powiązań terytorialnych. Funkcjonując w złożonym układzie relacji społecznych i instytucjonalnych, może on uruchamiać potencjały endogeniczne oraz wzmacniać ich wykorzystanie poprzez pozyskiwanie i absorpcję impulsów zewnętrznych, takich jak wiedza, innowacje czy środki finansowe. W rezultacie jego rola nie ogranicza się do ochrony zasobów, lecz obejmuje współtworzenie warunków rozwoju terytorialnego, opartego na wykorzystaniu specyficznych cech i potencjałów danego obszaru.

Postrzeganie parku narodowego jako aktora współkształtującego procesy rozwoju terytorialnego uzasadnia odwołanie się do dorobku teorii zarządzania publicznego, w których podkreśla się ewolucję od modeli hierarchicznych ku bardziej złożonym formom koordynacji działań zbiorowych (Hausner 2008; Izdebski 2006). W tym kontekście kluczowe znaczenie analityczne ma koncepcja współrzędzenia, akcentująca odejście od monocentrycznego modelu

państwa na rzecz układów opartych na współdziałaniu wielu aktorów funkcjonujących na różnych poziomach zarządzania oraz w różnych sektorach (Hausner 2015; Mazur 2015). W takim ujęciu park narodowy przestaje być wyłącznie jednostką administracji publicznej realizującą przypisane zadania, a staje się jednym z uczestników sieci powiązań obejmujących podmioty publiczne, prywatne i społeczne, współuczestniczącym w procesach podejmowania decyzji oraz współodpowiedzialnym za ich rezultaty. Cechą takiego podejścia jest bowiem koordynacja działań w warunkach współzależności oraz wykorzystanie relacji sieciowych jako podstawowego mechanizmu kształtowania procesów rozwojowych.

Integralnym elementem koncepcji współrzędzenia jest partycypacja społeczna, uzasadniana zarówno normatywnie – jako wyraz demokratyzacji procesów decyzyjnych – jak i funkcjonalnie, poprzez jej wpływ na jakość, trwałość i akceptację podejmowanych rozstrzygnięć (Hausner 2015; Izdebski 2007). W odniesieniu do obszarów chronionych podkreśla się, że ich skuteczne funkcjonowanie oraz zdolność do łączenia celów ochrony przyrody z rozwojem lokalnym są powiązane z poziomem zaangażowania interesariuszy, zwłaszcza społeczności lokalnych (Andrade, Rhodes 2012; Oldekop i in. 2016; Stoll-Kleemann, Welp 2008). Partycypacyjne formy zarządzania sprzyjają budowaniu zaufania, ograniczaniu konfliktów oraz lepszemu dopasowaniu działań do specyfiki miejsca (Borrini-Feyerabend i in. 2004; Hibszer 2013).

Specyfika Europy Środkowej, wynikająca z dziedzictwa systemu socjalistycznego oraz słabiej ugruntowanych tradycji partycypacyjnych, wskazuje na istnienie barier instytucjonalnych i społecznych dla wdrażania modeli opartych na współrzędzeniu (Czekaj, Ziębicki 2014; Kľuvánková-Oravská i in. 2009; Niedziałkowski i in. 2012). W takich warunkach istotną rolę odgrywa państwo jako podmiot tworzący ramy prawne i organizacyjne sprzyjające współpracy, wzmacnianiu zdolności instytucjonalnych oraz budowaniu kapitału społecznego, a także inicjujący i wspierający procesy partycypacyjne. W tym kontekście użyteczną perspektywę teoretyczną stanowi koncepcja neoweberyzmu, która uznaje znaczenie silnego i sprawnego państwa oraz profesjonalnej, stabilnej administracji publicznej, jednocześnie włączając elementy charakterystyczne dla podejścia *governance*, takie jak interaktywność, responsywność i rozwój sieci współpracy. W takim ujęciu zarządzanie parkami narodowymi przyjmuje charakter wielopoziomowy i wielopodmiotowy, oparty na partycypacji społecznej, dialogu oraz współdziałaniu zróżnicowanych interesariuszy, co stanowi warunek skutecznego łączenia celów ochronnych i rozwojowych.

W zarysowanym wyżej ujęciu teoretycznym park narodowy ujmowany jest jako element złożonego systemu powiązań społeczno-gospodarczych, co stanowi podstawę dalszych analiz oraz konstrukcji modelu jego zintegrowanego funkcjonowania.

3.1.5. Zakres przestrzenny oraz koncepcja i metodyka badań

Zakres przestrzenny badań objął wszystkie parki narodowe położone w Karpatach w granicach Unii Europejskiej (łącznie 30 parków narodowych: sześć w Polsce, dziewięć na Słowacji, trzy na Węgrzech i dwanaście w Rumunii). Wybór tego obszaru wynikał z kilku przesłanek. Karpaty mają charakter transgraniczny, co umożliwia prowadzenie analiz porównawczych w ujęciu międzynarodowym. Jednocześnie cechują się względnie jednorodnymi warunkami

przyrodniczymi oraz podobnymi wyzwaniami w zakresie ochrony zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz rozwoju społeczno-gospodarczego. Istotne znaczenie miał także wspólny kontekst historyczny krajów regionu, związany z okresem socjalistycznym i późniejszą transformacją, a także z procesami integracji europejskiej, obejmującymi dostosowanie systemów prawnych i wdrażanie polityk Unii Europejskiej.

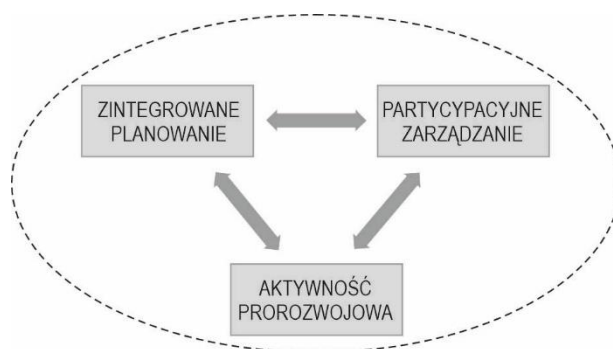
Badania obejmowały sześć głównych etapów. W pierwszym dokonano analizy literatury przedmiotu, koncentrując się na teoretycznych podstawach działania parków narodowych w kontekście zmiany paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych, ich roli w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz znaczeniu jako podmiotów publicznych i aktorów rozwoju lokalnego światła współczesnych koncepcji zarządzania publicznego. Drugi etap obejmował rozpoznanie uwarunkowań funkcjonowania parków narodowych w Karpatach oraz zakresu ich działalności. Wykorzystano w nim analizę danych zastanych, uzupełnioną wizytami studyjnymi oraz wywiadami swobodnymi prowadzonymi z przedstawicielami administracji parków narodowych oraz instytucji publicznych i innych interesariuszy lokalnych. Równolegle (trzeci etap), na podstawie wcześniejszych analiz, sformułowano propozycję wyznaczników modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego oraz czynników potencjalnie warunkujących jego wdrażanie, które następnie poddano weryfikacji w badaniu eksperckim z wykorzystaniem metody delfickiej. W badaniu uczestniczyło 27 ekspertów z 13 krajów europejskich, a jego wyniki pozwoliły na doprecyzowanie struktury modelu oraz identyfikację kluczowych uwarunkowań jego implementacji. Czwarty etap obejmował ocenę stopnia wdrożenia założeń modelu oraz czynników wpływających na ten proces w parkach narodowych Karpat. W tym celu przeprowadzono badanie ankietowe we wszystkich parkach narodowych położonych w Karpatach w granicach Unii Europejskiej (N=30), uzupełnione wywiadami pogłębionymi, które umożliwiły lepsze zrozumienie uzyskanych wyników oraz kontekstu funkcjonowania badanych jednostek. Uzyskane dane posłużyły zarówno do oceny poziomu wdrożenia modelu, jak i do analizy konfiguracji czynników warunkujących jego implementację, którą przeprowadzono z wykorzystaniem rozmytej jakościowej analizy porównawczej (Fuzzy Set Qualitative Comparative Analysis – fsQCA). Piąty etap obejmował analizę i interpretację wyników, prowadzoną z uwzględnieniem kontekstu funkcjonowania badanych parków, natomiast w etapie szóstym sformułowano wnioski i rekomendacje. Część empiryczną badań zrealizowano w latach 2022–2024.

3.1.6. Główne wyniki badań

Wyniki przeprowadzonych badań mają charakter zarówno teoretyczny, jak i empiryczny. Ich podstawowym rezultatem jest opracowanie modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego oraz jego operacjonalizacja i empiryczna weryfikacja. Model ten ujmuje park narodowy jako aktywnego uczestnika procesów rozwoju lokalnego, który – realizując swoje podstawowe funkcje ochronne – jednocześnie świadomie włącza się w kształtowanie procesów społeczno-gospodarczych w swoim otoczeniu.

Strukturę modelu tworzą trzy podstawowe, wzajemnie powiązane elementy strukturalne (wymiar): „zintegrowane planowanie”, „partycypacyjne zarządzanie” oraz „aktywność prorozwojowa” (ryc. 1). Wymiary te odzwierciedlają zasadnicze kierunki zmiany w podejściu do funkcjonowania obszarów chronionych. „Zintegrowane planowanie” odpowiada na

potrzebę przyjęcia kompleksowego podejścia do planowania, integrującego ochronę przyrody z aspektami społeczno-ekonomicznymi, włączania parków narodowych w szerszy kontekst terytorialny i w polityki rozwoju społeczno-gospodarczego, rozwijania współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej na różnych poziomach zarządzania, a także planowania zorientowanego na długookresowe cele. Z kolei wymiar „partycypacyjnego zarządzania” odnosi się do demokratyzacji procesów decyzyjnych, wzmacniania zdolności adaptacyjnych instytucji oraz budowania relacji opartych na zaufaniu i współodpowiedzialności. Podkreśla silnie akcentowaną w nowym podejściu do funkcjonowania obszarów chronionych potrzebę włączania lokalnych społeczności w procesy decyzyjne i realizowane działania, co sprzyja lepszemu uwzględnianiu potrzeb społecznych, wykorzystaniu wiedzy lokalnej oraz zwiększa legitymizację działań podejmowanych przez administrację parku. Natomiast trzeci wymiar – „aktywność prorozwojowa” – odzwierciedla wieloaspektowy cel parków narodowych, a także zmianę ich roli jako instytucji publicznych, które realizując swoje podstawowe funkcje ochronne, jednocześnie angażują się na rzecz rozwoju lokalnego. Wymiar ten uwzględnia również postulaty dotyczące konieczności dywersyfikacji źródeł finansowania, opierania działań na podstawach naukowych oraz aktywnego uczestnictwa w sieciach współpracy.

Ryc. 1. Model konceptualny zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego

Badania potwierdziły, że model zintegrowanego funkcjonowania może być wdrażany w zróżnicowanych warunkach regionalnych i instytucjonalnych Karpat. Krajowe uwarunkowania formalno-prawne oraz rozwiązania organizacyjne nie mają charakteru determinującego, co wskazuje na jego uniwersalność i możliwość adaptacji w różnych systemach zarządzania. We wszystkich analizowanych parkach narodowych identyfikowano działania odpowiadające założeniom modelu, jednak zakres ich realizacji był zróżnicowany. Spośród 30 analizowanych parków narodowych 12 zakwalifikowano do grupy wdrażających model w pełnym zakresie (w trzech wymiarach), 11 w dwóch wymiarach, a 7 w jednym.

Stopień realizacji poszczególnych wymiarów modelu był zróżnicowany. Najwięcej parków zakwalifikowano do grupy jednostek spełniających kryteria w wymiarze „partycypacyjnego zarządzania”, co w dużej mierze wynika z regulacji unijnych i krajowych nakładających obowiązek uwzględniania partycypacji społecznej w procesach zarządzania publicznego. Z kolei najrzadziej pozytywne oceny przyznano w wymiarze „aktywności prorozwojowej”.

Stwierdzono przy tym, że nie ma ona charakteru autonomicznego, gdyż wystąpiła wyłącznie w parkach, które realizowały przynajmniej jeden z pozostałych wymiarów, a więc wypracowały odpowiednie podstawy planistyczne i zbudowały trwałe relacje z interesariuszami. Wskazuje to na powiązanie „aktywności prorozwojowej” z dobrze rozwiniętymi mechanizmami zarządzania i skuteczną współpracą z otoczeniem społecznym.

Analiza przeprowadzona z wykorzystaniem metody fsQCA wykazała brak warunków koniecznych i wystarczających dla implementacji modelu zintegrowanego funkcjonowania, zarówno w odniesieniu do pojedynczych warunków, jak i ich konfiguracji. Oznacza to, że model może być realizowany w różnych układach uwarunkowań, a jego wdrażanie nie jest determinowane przez określony zestaw czynników. Wyniki wskazują, że otoczenie zewnętrzne parku nie odgrywa decydującej roli w tym procesie. Kluczowe znaczenie ma zatem sprawczość instytucjonalna parków, w szczególności zaangażowanie ich dyrekcji oraz zdolność do adaptacji i efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów.

Wyniki badań wskazują, że wdrażanie modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego powinno mieć charakter oddolny i dobrowolny, przy jednoczesnym wsparciu ze strony polityki państwa. Takie podejście znajduje potwierdzenie zarówno w opiniach ekspertów, jak i w wynikach badań przeprowadzonych w parkach narodowych. Jednocześnie stwierdzono wysoką akceptację ogólnych założeń modelu wśród dyrekcji parków narodowych, które dostrzegają potrzebę integrowania ochrony przyrody z rozwojem lokalnym, przy czym trudności pojawiają się na etapie praktycznej realizacji tych założeń.

Badania wykazały także istotne ograniczenia wdrażania modelu. Należą do nich w szczególności niedostateczne zasoby kadrowe i finansowe części parków narodowych, ograniczony zakres rzeczywistej partycypacji społecznej oraz słaba integracja celów ochrony przyrody i rozwoju lokalnego w dokumentach planistycznych. W wielu przypadkach działania prorozwojowe mają charakter incydentalny i nie wynikają ze strategii działania parku, a relacje z otoczeniem społeczno-gospodarczym pozostają słabo rozwinięte, co ogranicza rolę parków jako aktorów rozwoju lokalnego.

3.1.7. Wkład w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna

Wkład teoretyczny osiągnięcia naukowego w rozwój dyscypliny polega przede wszystkim na opracowaniu spójnych podstaw koncepcyjnych analiz zintegrowanego funkcjonowania parków narodowych. Praca wpisuje się w rozwijającą się w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej dyskusję nad powiązaniem między ochroną środowiska przyrodniczego a rozwojem społeczno-gospodarczym, jednocześnie wnosząc nowe ujęcie tych relacji.

Podstawowym rezultatem przeprowadzonych badań jest opracowanie modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego, który stanowi próbę teoretycznej redefinicji jego roli w procesach rozwoju społeczno-ekonomicznego. W zaproponowanym ujęciu park narodowy nie jest interpretowany wyłącznie jako obszar ochrony przyrody ani jako podmiot realizujący funkcje ochronne, lecz jako element systemu terytorialnego i aktor wpływający na procesy rozwoju lokalnego i regionalnego. Oznacza to wyraźne przejście od postrzegania parków

narodowych jako podmiotów ograniczających rozwój społeczno-gospodarczy lub oddziałujących na niego pośrednio do ujęcia akcentującego ich aktywną rolę w inicjowaniu i współkształtowaniu procesów rozwojowych. Tym samym praca wnosi nowe spojrzenie na rolę parków narodowych w rozwoju terytorialnym.

Praca rozwija podejście ujmujące obszary chronione jako elementy systemów powiązań funkcjonalnych w układach terytorialnych, w których kluczowe znaczenie mają relacje instytucjonalne, przepływy informacji, sieci współpracy oraz zdolność różnych aktorów do współdziałania. W tym kontekście szczególnie istotne jest ukazanie mechanizmów, poprzez które instytucje publiczne – takie jak administracje parków narodowych – mogą oddziaływać na procesy rozwoju lokalnego, mobilizując zasoby, inicjując działania oraz kształtując warunki dla wykorzystania kapitału terytorialnego.

Proponowany model stanowi autorską próbę integracji ustaleń literatury dotyczącej nowego paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych z koncepcjami rozwoju lokalnego i zarządzania publicznego. Integracja ta obejmuje w szczególności podejście terytorialne i endogeniczne, koncepcję *governance* oraz ideę zrównoważonego rozwoju. W takich ramach teoretycznych parki narodowe interpretowane są jako podmioty zakorzenione terytorialnie, mające udział w kształtowaniu kapitału terytorialnego oraz współuczestniczące w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego. Przedstawione w pracy podejście umożliwia przezwyciężenie dualizmu „ochrona – rozwój” poprzez ukazanie możliwości wykorzystania funkcji ochronnych i potencjału instytucjonalnego parków narodowych jako czynników zrównoważonego rozwoju, a także poprzez ujęcie oddziaływania tych parków w szerszym wymiarze funkcjonalnym i przestrzennym.

Wkład osiągnięcia naukowego obejmuje również zastosowanie podejścia konfiguracyjnego w analizie zjawisk społeczno-gospodarczych, pozwalającego wykazać, że ani pojedyncze czynniki, ani ich określone konfiguracje nie przesądzają o wdrażaniu modelu zintegrowanego funkcjonowania parków narodowych. Tym samym praca wpisuje się w dorobek geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, podkreślając złożoność i współzależność procesów rozwoju terytorialnego, w których przebieg i rezultaty są kształtowane przez współoddziaływanie wielu czynników oraz zależą od kontekstu, w jakim zachodzą.

Osiągnięcie naukowe stanowi rozwinięcie badań nad funkcjonowaniem parków narodowych w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego również **w warstwie metodycznej**. Wkład metodyczny monografii polega przede wszystkim na opracowaniu i zastosowaniu procedury badawczej umożliwiającej empiryczną ocenę zakresu i stopnia wdrażania modelu zintegrowanego funkcjonowania parku narodowego oraz czynników wpływających na ten proces. Kluczowym elementem jest operacjonalizacja modelu koncepcyjnego, polegająca na przełożeniu jego założeń teoretycznych na zestaw kryteriów (wyznaczników) umożliwiających ocenę zakresu i stopnia implementacji modelu w praktyce działania parków narodowych w Karpatach, a także opracowanie zestawu zmiennych opisujących czynniki potencjalnie warunkujące jego wdrażanie.

Zastosowanie opracowanej procedury badawczej w analizie obejmującej wszystkie parki narodowe Karpat w granicach Unii Europejskiej umożliwiło ocenę zakresu i stopnia wdrażania modelu w praktyce oraz potwierdziło możliwość jego wykorzystania jako podstawy analiz

porównawczych w badaniach nad funkcjonowaniem parków narodowych w różnych systemach instytucjonalnych. Ważnym elementem wkładu metodycznego jest także zastosowanie rozmytej jakościowej analizy porównawczej (fsQCA) do badania czynników wpływających na wdrażanie modelu. Pozwoliło ono na analizę różnych konfiguracji warunków prowadzących do jego realizacji w odmiennych kontekstach przestrzennych i instytucjonalnych.

Wkład poznawczy osiągnięcia naukowego związany jest przede wszystkim z rozpoznaniem prawno-organizacyjnych uwarunkowań oraz kontekstu społeczno-gospodarczego funkcjonowania parków narodowych w Karpatach, a także diagnozą czynników wpływających na możliwości i przebieg implementacji modelu zintegrowanego funkcjonowania w tych parkach. Przeprowadzone badania objęły wszystkie 30 parków narodowych zlokalizowanych w Karpatach w granicach Unii Europejskiej, umożliwiając kompleksową analizę porównawczą ich funkcjonowania w zróżnicowanych warunkach instytucjonalnych i społeczno-gospodarczych. Wykazano istotne różnice między krajami w zakresie podstaw prawnych, modeli zarządzania, stopnia autonomii administracji parków, struktur własnościowych, kompetencji w zakresie zarządzania gruntami oraz sposobów finansowania działalności. Ustalono jednocześnie, że czynniki instytucjonalne w znacznym stopniu wpływają na możliwości podejmowania przez parki działań wykraczających poza funkcje ochronne oraz wdrażania podejścia zintegrowanego.

Analizy porównawcze pozwoliły również na identyfikację najważniejszych procesów społeczno-gospodarczych kształtujących warunki funkcjonowania parków narodowych w regionie Karpat. Wykazano, że większość z nich funkcjonuje na obszarach peryferyjnych, charakteryzujących się niską gęstością zaludnienia, procesami depopulacji oraz regresu tradycyjnej gospodarki rolnej. Jednocześnie stwierdzono występowanie zróżnicowanych procesów oddziałujących na poszczególne parki i ich otoczenie, w tym rozwoju turystyki, wzrostu presji inwestycyjnej i urbanizacyjnej oraz zmian struktur własnościowych. Pozwoliło to na identyfikację kluczowych uwarunkowań wpływających na relacje między parkami narodowymi a ich otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Ważnym elementem wkładu poznawczego monografii jest także ukazanie historycznych uwarunkowań funkcjonowania parków narodowych w Karpatach. Badania pozwoliły wykazać, że wiele założeń nowego paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych było obecnych już w pierwszych koncepcjach parków narodowych rozwijanych w Karpatach, a współczesne postawy społeczne wobec parków oraz występujące konflikty pozostają w znacznym stopniu uwarunkowane doświadczeniami historycznymi związanymi z okresem socjalistycznym i sposobem tworzenia obszarów chronionych.

W świetle przeprowadzonych analiz dokonano również diagnozy sposobów funkcjonowania parków jako podmiotów publicznych oraz ich relacji z otoczeniem społecznym i gospodarczym, wskazując na zróżnicowany zakres współpracy z samorządami, mieszkańcami i innymi interesariuszami. Wykazano, że relacje te często mają ograniczony charakter, co wpływa na pozycję parków w lokalnych systemach społeczno-gospodarczych. Jednocześnie potwierdzono, że mimo zróżnicowanych uwarunkowań instytucjonalnych i przestrzennych, parki podejmują działania wpisujące się w założenia modelu zintegrowanego funkcjonowania, jednak ich zakres i intensywność są wyraźnie zróżnicowane.

3.1.8. Znaczenie aplikacyjne badań

Znaczenie aplikacyjne badań polega przede wszystkim na przełożeniu założeń nowego paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych na model zintegrowanego funkcjonowania możliwy do zastosowania w praktyce działania parków narodowych w Karpatach. Przeprowadzone badania pozwoliły zidentyfikować czynniki sprzyjające wdrażaniu podejścia integracyjnego oraz bariery ograniczające ten proces, a także wskazać działania, które mogą być podejmowane przez administracje parków narodowych i inne instytucje w celu skuteczniejszej implementacji założeń modelu.

Wyniki badań dostarczają wartościowych ustaleń dla kształtowania polityk dotyczących funkcjonowania parków narodowych i innych obszarów chronionych oraz opracowywania strategii zarządzania parkami narodowymi. Mogą one być również pomocne przy przygotowywaniu strategii rozwoju lokalnego i regionalnego na obszarach obejmujących parki narodowe i ich otoczenie, gdzie istotne znaczenie ma integracja celów środowiskowych i społeczno-gospodarczych. Mogą być zatem użyteczne zarówno dla instytucji odpowiedzialnych za politykę ochrony przyrody, administracji parków narodowych i innych obszarów chronionych, jak i jednostek samorządu terytorialnego. W praktyce wyniki badań mogą również wspierać działania ukierunkowane na budowanie społecznego poparcia dla parków narodowych, rozwijanie współpracy międzyinstytucjonalnej, wzmacnianie sieci powiązań oraz zwiększanie udziału interesariuszy w procesach zarządzania. Ich wykorzystanie może sprzyjać lepszemu integrowaniu celów ochrony przyrody z potrzebami społeczno-gospodarczymi otoczenia oraz wzmacnianiu roli parków narodowych jako partnerów w procesach rozwoju terytorialnego.

3.1.9. Literatura cytowana w autoreferacie

- Adams W.M., Aveling R., Brockington D., Dickson B., Elliott J., Hutton J., Roe D., Vira B., Wolmer W., 2004, *Biodiversity conservation and the eradication of poverty*, Science, 306(5699), 1146–1149.
- Allendorf T.D., 2022, *A global summary of local residents' perceptions of benefits and problems of protected areas*, Biodiversity and Conservation, 31, 379–396.
- Andrade G.S.M., Rhodes J.R., 2012, *Protected areas and local communities: an inevitable partnership toward successful conservation strategies?*, Ecology and Society, 17(4), 14.
- Bański J., 2019, *Waloryzacja zasobów lokalnych i ich zróżnicowanie przestrzenne w regionach Polski Wschodniej*, Prace Geograficzne, 269, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Polska Akademia Nauk, Warszawa.
- Becken S., Job H., 2014, *Protected areas in an era of global-local change*, Journal of Sustainable Tourism, 22(4), 507–527.
- Borrini-Feyerabend G., Dudley N., Jaeger T., Lassen B., Broome N.P., Phillips A., Sandwith T., 2013, *Governance of protected areas: From understanding to action*, Best Practice Protected Area Guidelines Series, 20, IUCN, Gland.

- Borrini-Feyerabend G., Kothari A., Oviedo G., 2004, *Indigenous and local communities and protected areas: towards equity and enhanced conservation*, Best Practice Protected Area Guidelines Series, 11, IUCN, Gland, Cambridge.
- Camagni R., 2008, *Regional competitiveness: towards a concept of territorial capital*, [w:] Capello R., Camagni R., Chizzolini B., Fratesi U. (red.), *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe: European competitiveness and global strategies*, Springer, Berlin, Heidelberg.
- Capello R., Caragliu A., Nijkamp P., 2009, *Territorial capital and regional growth: increasing returns in cognitive knowledge use*, Tinbergen Institute Discussion Paper, Amsterdam, Rotterdam.
- Churski P., 2018, *Podejście zorientowane terytorialnie (place-based policy) – teoria i praktyka polityki regionalnej*, Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, (41), 31–50.
- Churski P., Konecka-Szydłowska B., Perdał R., Herodowicz T., 2020, *Teoretyczny i praktyczny wymiar polityki rozwoju zorientowanej terytorialnie*, Studia Cykl Monografii, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa.
- Cumming G.S., Rogers A.A., Collins T.G., Cuttler M.V.W., Elrick-Barr C.E., Gliottone I., Kongwarakom S., Lowe R.J., Mendez Angarita V.Y., Navarro M.L., Pauli N., Wilson S.K., 2025, *Social-ecological contributions of protected areas to their surroundings*, One Earth, 8(12), 101462.
- Czekaj J., Ziębicki B., 2014, *Współrzędzenie jako nowy paradygmat zarządzania publicznego*, [w:] Wachowiak P., Winch S. (red.), *Granice w zarządzaniu kapitałem ludzkim*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Díaz S., Settele J., Brondízio E.S., Ngo H.T., Agard J., Arneth A., Balvanera P., Brauman K.A., Butchart S.H.M., Chan K.M.A., Lucas A.G., Ichii K., Liu J., Subramanian S.M., Midgley G.F., Miloslavich P., Molnár Z., Obura D., Pfaff A., Polasky S., Purvis A., Razzaque J., Reyers B., Chowdhury R.R., Shin Y.-J., Visseren-Hamakers I., Willis K.J., Zayas C.N., 2019, *Pervasive human-driven decline of life on Earth points to the need for transformative change*, Science, 366(6471).
- Dudley N., Kettunen M., Gorricho J., Krueger L., MacKinnon K., Oglethorpe J., Paxton M., Robinson J., Sekhran N., 2022, *Area-based conservation and the Sustainable Development Goals: a review*, Biodiversity, 23(3–4), 146–151.
- Folke C., Polasky S., Rockström J., Galaz V., Westley F., Lamont M., Scheffer M., Österblom H., Carpenter S.R., Chapin F.S., Seto K.C., Weber E.U., Crona B.I., Daily G.C., Dasgupta P., Gaffney O., Gordon L.J., Hoff H., Levin S.A., Lubchenco J., Steffen W., Walker B.H., 2021, *Our future in the Anthropocene biosphere*, Ambio, 50(4), 834–869.
- Fortin M.-J., Gagnon C., 1999, *An assessment of social impacts of national parks on communities in Quebec, Canada*, Environmental Conservation, 26(3), 200–211.

- Getzner M., Vik M.L., Brendehaug E., Lane B., 2014, *Governance and management strategies in national parks: implications for sustainable regional development*, International Journal of Sustainable Society, 6(1–2), 82–101.
- Hammer T., Mose I., Scheurer T., Siegrist D., Weixlbaumer N., 2012, *Societal research perspectives on protected areas in Europe*, Eco.mont, 4(1), 5–12.
- Hausner J., 2015, *Governance i jego konceptualne podstawy*, [w:] Mazur S. (red.), *Współzarządzanie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Hausner J., 2008, *Zarządzanie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Hibszer A., 2013, *Parki narodowe w świadomości i działaniach społeczności lokalnych*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Izdebski H., 2007, *Od administracji publicznej do public governance*, Zarządzanie Publiczne, 1(1), 7–20.
- Izdebski H., 2006, *Introduction to public administration and administrative law*, Liber, Warszawa.
- Jewtuchowicz A., 2016, *Terytorium i terytorializacja w europejskiej polityce rozwoju regionalnego*, Studia Prawno-Ekonomiczne, 98, 221–235.
- Job H., Bittlingmaier S., Mayer M., von Ruschkowski E., Woltering M., 2021, *Park–people relationships: The socioeconomic monitoring of national parks in Bavaria, Germany*, Sustainability (Switzerland), 13(16).
- Klúvanková-Oravská T., Chobotová V., Banaszak I., Slavikova L., Trifunovova S., 2009, *From government to governance for biodiversity: the perspective of central and Eastern European transition countries*, Environmental Policy and Governance, 19(3), 186–196.
- Lange S., Jungmeier M., 2014, *Parks 3.0 - Protected areas for a next society*, Proceedings in the Management of Protected Areas, 6, Verlag Johannes Heyn, Klagenfurt.
- Lockwood M., 2010, *Good governance for terrestrial protected areas: A framework, principles and performance outcomes*, Journal of Environmental Management, 91(3), 754–766.
- Maxwell S.L., Cazalis V., Dudley N., Hoffmann M., Rodrigues A.S.L., Stolton S., Visconti P., Woodley S., Kingston N., Lewis E., Maron M., Strassburg B.B.N., Wenger A., Jonas H.D., Venter O., Watson J.E.M., 2020, *Area-based conservation in the twenty-first century*, Nature, 586(7828), 217–227.
- Mayer M., Job H., 2014, *The economics of protected areas – A European perspective*, Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie, 58(2–3), 73–97.
- Mazur S. (red.), 2015, *Współzarządzanie publiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Meessen H., Švajda J., Kohler T., Fabriciusová V., Galvánek D., Bural' M., Káčerová M., Kadlečík J., 2015, *Protected areas in the Slovak Carpathians as a contested resource between metropolitan and mountain stakeholders*, Journal of Alpine Research | Revue de géographie alpine, 103(3).

- Mose I., Weixlbaumer N., 2016, *A new paradigm for protected areas in Europe?*, [w:] Mose Ingo (red.), *Protected areas and regional development in Europe: Towards a new model for the 21st century*, Routledge, New York.
- Nastran M., 2015, *Why does nobody ask us? Impacts on local perception of a protected area in designation, Slovenia*, *Land Use Policy*, 46, 38–49.
- Naughton-Treves L., Holland M.B., Brandon K., 2005, *The role of protected areas in conserving biodiversity and sustaining local livelihoods*, *Annual Review of Environment and Resources*, 30(1), 219–252.
- Niedziałkowski K., Paavola J., Jędrzejewska B., 2012, *Participation and protected areas governance: the impact of changing influence of local authorities on the conservation of the Białowieża Primeval Forest, Poland*, *Ecology and Society*, 17(1), 2.
- Nowakowska A., 2024, *Koncepcja kapitału terytorialnego – rewolucja czy ewolucja spojrzenia na rozwój lokalny i regionalny*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 2(96), 49–60.
- Nowakowska A., 2018, *Od regionu do terytorium – reinterpretacja znaczenia przestrzeni w procesach rozwoju gospodarczego*, *Gospodarka Narodowa*, 295(3), 5–22.
- Oldekop J.A., Holmes G., Harris W.E., Evans K.L., 2016, *A global assessment of the social and conservation outcomes of protected areas*, *Conservation Biology*, 30(1), 133–141.
- Palomo I., Montes C., Martín-López B., González J.A., García-Llorente M., Alcorlo P., Mora M.R.G., 2014, *Incorporating the social–ecological approach in protected areas in the Anthropocene*, *BioScience*, 64(3), 181–191.
- Phillips A., 2003, *Turning ideas on their head: The new paradigm for protected areas*, *The George Wright Forum*, 20(2), 8–32.
- Pimm S.L., Ayres M., Balmford A., Branch G., Brandon K., Brooks T., Bustamante R., Costanza R., Cowling R., Curran L.M., Dobson A., Farber S., da Fonseca G.A.B., Gascon C., Kitching R., McNeely J., Lovejoy T., Mittermeier R.A., Myers N., Patz J.A., Raffle B., Rapport D., Raven P., Roberts C., Rodríguez J.P., Rylands A.B., Tucker C., Safina C., Samper C., Stiassny M.L.J., Supriatna J., Wall D.H., Wilcove D., 2001, *Can we defy nature's end?*, *Science*, 293(5538), 2207–2208.
- Stoll-Kleemann S., Welp M., 2008, *Participatory and integrated management of biosphere reserves: Lessons from case studies and a global survey*, *GAIA – Ecological Perspectives for Science and Society*, 17(1), 161–168.
- Watson J.E.M., Dudley N., Segan D.B., Hockings M., 2014, *The performance and potential of protected areas*, *Nature*, 515(7525), 67–73.
- West P., Igoe J., Brockington D., 2006, *Parks and peoples: The social impact of protected areas*, *Annual Review of Anthropology*, 35, 251–277.

3.2. Pozostałe osiągnięcia naukowe

Oprócz monografii wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe, mój dorobek naukowy obejmuje autorstwo lub współautorstwo 70 publikacji naukowych, w tym: 3 monografii, 24 rozdziałów w monografiach naukowych, 41 artykułów opublikowanych w czasopiśmie naukowych oraz 2 publikacji w recenzowanych tomach pokonferencyjnych. Spośród nich 61 publikacji zostało opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora. Uzupełnieniem działalności publikacyjnej są redakcje trzech monografii naukowych oraz jednego tomu czasopisma naukowego (tab. 1). Dorobek ten powstawał zarówno w ramach badań indywidualnych, jak i zespołowych, realizowanych we współpracy z badaczami reprezentującymi krajowe i zagraniczne ośrodki naukowe. Wyniki badań rozpowszechniałam ponadto na konferencjach krajowych i międzynarodowych, będąc autorką lub współautorką 69 wystąpień konferencyjnych (w tym 25 o charakterze międzynarodowym i 44 krajowym) (Załącznik 4, rozdz. II).

Tabela 1. Zestawienie dorobku naukowego

Wyszczególnienie	Przed uzyskaniem stopnia doktora			Po uzyskaniu stopnia doktora			Razem
	indywidualne	współ-autorskie	razem	indywidualne	współ-autorskie	razem	
Monografie naukowe*	0	0	0	2	2	4	4
Rozdziały w monografiach	4	0	4	9	11	20	24
Artykuły w czasopiśmie naukowych	5	0	5	12	24	36	41
Recenzowane publikacje w tomach pokonferencyjnych	0	0	0	0	2	2	2
Publikacje razem	9	0	9	23	39	62	71
Redakcje monografii i zeszytów naukowych	0	0	0	0	4	4	4

* Łącznie z monografią wskazaną jako główne osiągnięcie naukowe

Istotnym elementem mojej aktywności było również pozyskiwanie i realizacja projektów naukowych. Kierowałam dwoma projektami finansowanymi przez Narodowe Centrum Nauki, realizowanymi w ramach konkursów SONATA i OPUS, z których pierwszy został zakończony, a drugi jest obecnie realizowany (Załącznik 4, rozdz. II.10). Aktualnie kieruję także grantem wewnętrznym Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (w ramach programu „Potencjał”). Ponadto uczestniczyłam w realizacji projektów badawczych i ekspertyz naukowych wykonywanych na zlecenie instytucji publicznych, a także w projektach finansowanych ze środków wewnętrznych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (rozdz. II.17 i III.1).

Problematyka badawcza rozwijana w monografii stanowiącej główne osiągnięcie naukowe wpisuje się w główne nurty moich zainteresowań naukowych związane z turystyką na obszarach cennych przyrodniczo oraz funkcjonowaniem obszarów chronionych i ich relacjami z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Zainteresowania te kształtowały się już w trakcie studiów, czego efektem była praca magisterska poświęcona możliwościom rozwoju turystyki w Magurskim Parku Narodowym. Następnie zostały rozwinięte w rozprawie doktorskiej dotyczącej możliwości rozwoju turystyki w parkach krajobrazowych Karpat Polskich. W kolejnych latach badania były kontynuowane i stopniowo poszerzane o ekonomiczne, społeczne i instytucjonalne aspekty funkcjonowania obszarów chronionych. W centrum moich zainteresowań badawczych pozostawała jednak problematyka turystyki oraz znaczenia obszarów chronionych dla rozwoju lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnych relacji pomiędzy działalnością parków narodowych i krajobrazowych, rozwojem funkcji turystycznej oraz procesami społeczno-gospodarczymi zachodzącymi w granicach tych parków i w ich otoczeniu.

Początkowo moje badania koncentrowały się na identyfikacji i ocenie potencjału endogenicznego (zwłaszcza Karpat Polskich) dla rozwoju turystyki oraz możliwościach wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W dalszym etapie zainteresowania badawcze objęły analizę ekonomicznego znaczenia obszarów chronionych, w tym rolę turystyki jako jednego z głównych mechanizmów oddziaływania parków narodowych na gospodarkę lokalną. Równolegle poszerzałam badania o zagadnienia społeczne i instytucjonalne, obejmujące m.in. postawy mieszkańców i władz lokalnych wobec rozwoju turystyki i działalności obszarów chronionych, konflikty przestrzenne, partycypację społeczną oraz kwestie zarządzania obszarami chronionymi w warunkach rosnącej presji turystycznej i urbanizacyjnej.

W efekcie całość mojego dorobku naukowego można uporządkować w ramach trzech głównych nurtów badawczych: (1) rozwój turystyki i wykorzystanie potencjału endogenicznego w rozwoju lokalnym, (2) ekonomiczne znaczenie parków narodowych oraz (3) społeczne i instytucjonalne aspekty funkcjonowania obszarów chronionych. Należy jednak podkreślić, że wyróżnione nurty badawcze w wielu aspektach wzajemnie się przenikają, a część publikacji podejmuje zagadnienia wpisujące się w więcej niż jeden z nich.

3.2.1. Turystyka jako czynnik rozwoju lokalnego i aktywizacji potencjału endogenicznego

Pierwszy nurt mojej działalności naukowej jest najściślej związany z geografą turystyki i koncentruje się na problematyce rozwoju turystyki oraz jej znaczenia dla rozwoju lokalnego i regionalnego. Badania prowadzone w tym zakresie obejmowały zagadnienia związane z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych oraz innych zasobów endogenicznych w rozwoju funkcji turystycznej. Szczególne miejsce zajmowały problemy rozwoju turystyki na obszarach cennych przyrodniczo, w tym poszukiwanie takich form i modeli rozwoju turystyki, które sprzyjają zachowaniu i promocji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, wzmacniają zaangażowanie społeczności lokalnych oraz są zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Badania obejmowały również problematykę zarządzania rozwojem turystyki i ruchem turystycznym, rolę administracji obszarów chronionych i samorządów

lokalnych oraz innych interesariuszy w procesach rozwoju turystyki, a także zachowania i preferencje turystów.

Geneza tego nurtu badawczego wiąże się z przygotowaną przeze mnie pracą magisterską poświęconą turystyce w Magurskim Parku Narodowym, a następnie doktorską pt. „Możliwości rozwoju turystyki w parkach krajobrazowych Karpat Polskich w świetle idei zrównoważonego rozwoju”. Rozprawa doktorska stanowiła pierwsze kompleksowe opracowanie dotyczące funkcji turystycznej karpaccich parków krajobrazowych. Jej podstawę stanowiły szeroko zakrojone badania empiryczne, w tym badania terenowe prowadzone we wszystkich parkach krajobrazowych Karpat Polskich. Obejmowały one m.in. szczegółową inwentaryzację walorów i zagospodarowania turystycznego, analizę ruchu i funkcji turystycznej, badania ankietowe w urzędach gmin, wywiady skategoryzowane w dyrekcjach parków krajobrazowych oraz wywiady swobodne (z turystami, przedstawicielami sektora turystycznego, samorządów lokalnych oraz organizacji działających w obszarze turystyki), obserwacje terenowe oraz analizę danych statystycznych i dokumentów planistycznych. Przeprowadzone badania pozwoliły na wieloaspektową ocenę uwarunkowań rozwoju turystyki w trzynastu karpaccich parkach krajobrazowych, identyfikację ich potencjału turystycznego oraz określenie znaczenia funkcji turystycznej w rozwoju lokalnym. Umożliwiły również analizę relacji pomiędzy funkcjami ochronnymi parków i działalnością ich administracji, aktywnością samorządów lokalnych a rozwojem turystyki. Efektem badań było opracowanie typologii parków krajobrazowych oraz modeli rozwoju turystyki uwzględniających zróżnicowane uwarunkowania przyrodnicze, społeczne i gospodarcze. Wykazałam także znaczenie walorów przyrodniczych i kulturowych jako zasobów rozwojowych oraz określiłam warunki i kierunki rozwoju turystyki umożliwiające godzenie funkcji ochronnych i rozwojowych zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Wyniki badań dostarczyły również przesłanek do kształtowania polityki rozwoju turystyki na obszarach chronionych.

Głównym efektem publikacyjnym badań była monografia naukowa wydana na podstawie rozprawy doktorskiej (Załącznik 4; M4). Wybrane zagadnienia podejmowane w ramach tych badań były pogłębiane i prezentowane w artykułach naukowych i rozdziałach monografii poświęconych m.in. roli turystyki w rozwoju lokalnym, działaniom samorządów lokalnych i administracji parków krajobrazowych na rzecz jej rozwoju oraz uwarunkowaniom wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju turystyki (m.in. R14, R20, R21, R22, R23, A36, A38). Szczególne znaczenie miała publikacja przedstawiająca model zrównoważonego rozwoju turystyki na obszarach parków krajobrazowych, uwzględniający zróżnicowanie funkcjonalne przestrzeni chronionej oraz podkreślający rolę współzarządzania i partnerstw lokalnych w godzeniu celów ochrony przyrody i rozwoju społeczno-gospodarczego (R14).

Badania dotyczące możliwości wykorzystania potencjału endogenicznego obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla rozwoju turystyki oraz turystyki jako instrumentu aktywizacji społeczno-gospodarczej obszarów Karpat kontynuowałam również w kolejnych latach. Szczególne miejsce zajmowały w nich badania, którymi kierowałam w latach 2012–2015, poświęcone uwarunkowaniom i kierunkom rozwoju turystyki zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju na obszarze Beskidu Niskiego i Pogórza Karpackiego (38 gmin). Obejmowały one inwentaryzację i ocenę walorów oraz zagospodarowania turystycznego

badanego obszaru, analizę społeczno-gospodarczych uwarunkowań rozwoju turystyki, ocenę wielkości i struktury ruchu turystycznego na podstawie danych zastanych, a także badania preferencji, zachowań i opinii turystów dotyczących oferty turystycznej, przeprowadzone w 47 miejscowościach (n=514). Uzupełnieniem był sondaż dotyczący postrzegania badanego obszaru i jego wizerunku turystycznego wśród potencjalnych turystów podczas targów turystycznych TT Warsaw i Tour Salon w Poznaniu (2012 r., n=176) oraz rozpoznanie opinii przedstawicieli urzędów gmin dotyczących lokalnego potencjału turystycznego, znaczenia turystyki w rozwoju lokalnym oraz działań podejmowanych przez władze samorządowe na rzecz rozwoju funkcji turystycznej (2012 r., n=35). Rezultaty tych badań zostały przedstawione w publikacjach R9–R11.

Główny wkład poznawczy tych badań polegał na kompleksowej identyfikacji zasobów i czynników warunkujących rozwój turystyki na jednym z najsłabiej rozwiniętych turystycznie obszarów polskich Karpat oraz na określeniu kierunków wykorzystania lokalnego potencjału przyrodniczego, kulturowego i społecznego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Badania wykazały, że przyszły rozwój funkcji turystycznej powinien opierać się przede wszystkim na wykorzystaniu unikatowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu, rozwoju specjalistycznych i niszowych form turystyki oraz wzmacnianiu współpracy pomiędzy samorządami, organizacjami społecznymi i podmiotami sektora turystycznego. Uzyskane wyniki miały również wymiar aplikacyjny, stanowiąc podstawę opracowania „Strategii zrównoważonego rozwoju turystyki „Magicznej Krainy Łemków i Pogórzan” na lata 2015–2020” (Załącznik 4, rozdz. III.1, ZE9). Doświadczenia związane z tym procesem stały się również podstawą refleksji nad rolą partycypacji społecznej i współpracy interesariuszy w planowaniu rozwoju turystyki na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych (A23).

Problematyka wykorzystania potencjału endogenicznego w rozwoju turystyki była podejmowana również w szeregu publikacji poświęconych różnym formom aktywności turystycznej oraz zróżnicowanym typom obszarów recepcji turystycznej. W szczególności interesowały mnie alternatywne formy turystyki, nastawione na doświadczanie miejsca, kontakt z przyrodą, miejscowymi społecznościami i ich kulturą, a także wykorzystanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (w tym produktów lokalnych) w kreowaniu oferty turystycznej (R15, R17, A7, A8, A35). W nurcie tym mieściły się również badania prowadzone wśród turystów odwiedzających Babiogórski Park Narodowy (2013 r., n=456), które wykazały istotne znaczenie obszaru chronionego i jego symbolicznej wartości w strukturze motywacji turystycznych, a także pozwoliły określić oczekiwania turystów dotyczące zagospodarowania i oferty turystycznej obszaru (A20). Istotnym elementem badań była także analiza rozwoju turystyki w Międzynarodowym Rezerwacie Biosfery „Karpaty Wschodnie”, który zgodnie z założeniami programu UNESCO MAB powinien integrować ochronę przyrody z rozwojem społeczno-gospodarczym. Wyniki badań wykazały, że pomimo wyjątkowych walorów przyrodniczych i kulturowych oraz formalnego statusu rezerwatu biosfery, potencjał turystyki jako narzędzia integracji celów ochrony przyrody i rozwoju społeczno-gospodarczego pozostawał niewykorzystany. Skuteczna realizacja idei rezerwatu biosfery wymaga nie tylko odpowiednich zasobów lokalnych, lecz także sprawnych mechanizmów współpracy międzyinstytucjonalnej, koordynacji działań oraz aktywnego zaangażowania podmiotów funkcjonujących po obu stronach granicy (R18). Problematyka uwarunkowań i kierunków

rozwoju turystyki była również podejmowana na przykładzie Zawoi, gdzie analizowałam perspektywy rozwoju funkcji turystycznej w kontekście jej tradycji turystycznych, walorów środowiskowych oraz zachodzących procesów społeczno-gospodarczych (R6). Wątek przemian współczesnej funkcji turystycznej rozwijałam również w badaniach prowadzonych na Podhalu, analizując konsekwencje dynamicznego rozwoju apartamentów i domów na wynajem (A5).

Istotnym aspektem prowadzonych badań były ponadto instytucjonalne uwarunkowania rozwoju turystyki. Analizowałam w szczególności rolę lokalnych organizacji turystycznych w Karpatach jako platform współpracy samorządów, przedsiębiorców i organizacji społecznych oraz ich znaczenie dla tworzenia i promocji produktów turystycznych na poziomie lokalnym (A34). Uzupełnieniem tej problematyki były analizy dotyczące roli organizacji społecznych w kształceniu kadr turystycznych i upowszechnianiu wiedzy krajoznawczej (A32, A41). Ważnym elementem tych zainteresowań była także analiza działalności Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego w zakresie edukacji i rozwoju turystyki, ukazująca ich rolę jako instytucji wspierającej rozwój funkcji turystycznej poprzez działania edukacyjne, informacyjne i promocyjne oraz współpracę z samorządami lokalnymi. Jednocześnie analiza wykazała, że pomimo szerokiego zakresu podejmowanych działań administracja parków krajobrazowych pozostaje instytucją słabo rozpoznawalną społecznie, co stanowi istotne ograniczenie dla wykorzystania potencjału parków w rozwoju lokalnym (R2).

W omawianym nurcie badań podejmowałam również zagadnienia dotyczące społecznego odbioru turystyki, analizując postawy mieszkańców wobec ruchu turystycznego, opinie na temat jego wpływu na rozwój lokalny oraz oczekiwania związane z dalszym rozwojem funkcji turystycznej. Badania te prowadziłam wśród mieszkańców miejscowości otaczających Babiogórski Park Narodowy (badania ankietowe, 2013 r., n=397) oraz przedstawicieli społeczności lokalnych powiatu tatrzańskiego (wywiady, 2022 r., n=74). Badania wykazały generalnie pozytywny stosunek lokalnych społeczności do rozwoju turystyki, przy jednoczesnym dostrzeganiu, szczególnie w miejscowościach Podhala o najsilniej rozwiniętej funkcji turystycznej, rosnących kosztów społecznych i przestrzennych związanych z nasileniem ruchu turystycznego, presją inwestycyjną oraz zmianą charakteru i skali zabudowy turystycznej (R6, A5, A22).

Problemy zidentyfikowane w sąsiedztwie Tatrzańskiego Parku Narodowego wpisują się w szersze procesy związane z rosnącą presją turystyczną na obszarach chronionych. Problematyka ta znalazła odzwierciedlenie również w badaniach dotyczących zmian wielkości i sezonowości ruchu turystycznego w trzech górskich parkach narodowych w Polsce, w których uczestniczyłam. Wykazano w nich wzrost liczby odwiedzających, wydłużanie okresów wzmożonego ruchu turystycznego oraz stopniowe zacieranie się tradycyjnych granic sezonów turystycznych. Uzyskane wyniki podkreśliły znaczenie systematycznego monitoringu ruchu turystycznego oraz dostarczyły przesłanek do rozwijania nowoczesnych metod zarządzania ruchem turystycznym na obszarach chronionych (A3). Zagadnienia związane z monitoringiem ruchu turystycznego oraz badaniem zachowań konsumpcyjnych turystów w polskich parkach narodowych przedstawiłam również w pracy przeglądowej (A10), wskazując na duże zróżnicowanie stosowanych metod pomiaru wielkości i struktury ruchu w parkach oraz słabo

rozwinięte badania nad zachowaniami konsumpcyjnymi turystów i ich wpływem na gospodarkę obszarów recepcyjnych.

Nieco odmiennym tematycznie, choć również wpisującym się w problematykę rozwoju turystyki i wykorzystania potencjału endogenicznego, przedsięwzięciem badawczym był mój udział w zespole opracowującym waloryzację przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki. Badania koncentrowały się na identyfikacji i ocenie potencjału turystycznego miasta oraz określeniu kierunków rozwoju jego przestrzeni turystycznej. Ich efektem był raport przygotowany na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa, a także monografia poświęcona turystyce w Krakowie, w której byłam autorką jednego z rozdziałów (R16).

Podsumowując, badania realizowane w ramach tego nurtu przyczyniły się do pogłębienia wiedzy na temat roli turystyki jako czynnika rozwoju lokalnego i regionalnego oraz mechanizmów wykorzystania potencjału endogenicznego obszarów. Ich główny wkład poznawczy polegał na identyfikacji uwarunkowań rozwoju turystyki na badanych obszarach, rozpoznaniu znaczenia lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych w procesach rozwoju terytorialnego oraz określeniu relacji pomiędzy rozwojem turystyki, ochroną dziedzictwa i jakością życia mieszkańców. Badania te wpisują się przede wszystkim w dorobek geografii turystyki, rozwijając jednocześnie wiedzę dotyczącą procesów rozwoju lokalnego i regionalnego, w szczególności w zakresie wykorzystania potencjału endogenicznego, znaczenia lokalnych zasobów w rozwoju terytorialnym oraz społecznych i przestrzennych konsekwencji rozwoju funkcji turystycznej. Wartością tych badań jest zgromadzenie obszernego materiału empirycznego, obejmującego inwentaryzacje terenowe, badania ankietowe, wywiady oraz analizy danych statystycznych i dokumentów planistycznych, pozwalającego na wieloaspektowe rozpoznanie procesów zachodzących na obszarach recepcji turystycznej. W wymiarze koncepcyjnym badania przyczyniły się do rozwijania podejścia traktującego turystykę jako narzędzie aktywizacji potencjału endogenicznego, podkreślając znaczenie partycypacji społecznej i współzarządzania w kształtowaniu procesów rozwoju lokalnego. Istotny jest również wymiar aplikacyjny tych badań, gdyż znalazły zastosowanie w dokumentach strategicznych i planistycznych, w których opracowaniu brałam udział. Część uzyskanych wyników i zidentyfikowanych problemów badawczych stała się również punktem wyjścia do podjęcia kolejnych badań poświęconych ekonomicznemu znaczeniu parków narodowych oraz społecznym i instytucjonalnym aspektom funkcjonowania obszarów chronionych.

3.2.2. Znaczenie parków narodowych w gospodarce lokalnej

Ważnym nurtem mojej działalności naukowej były badania nad ekonomicznym znaczeniem parków narodowych. Problematyka ta pozostawała stosunkowo słabo rozpoznana w polskiej literaturze, w której dominowały analizy konfliktów między ochroną przyrody a działalnością gospodarczą oraz badania dotyczące wybranych aspektów funkcjonowania obszarów chronionych, brakowało natomiast kompleksowych analiz korzyści ekonomicznych generowanych przez parki narodowe i mechanizmów ich oddziaływania na gospodarkę lokalną. U podstaw podjętych badań leżało dostrzeżenie wielowymiarowych relacji ekonomicznych zachodzących pomiędzy parkami narodowymi a ich otoczeniem społeczno-gospodarczym. Relacje te wykraczają daleko poza tradycyjnie postrzegane ograniczenia w użytkowaniu

przestrzeni oraz korzyści wizerunkowe związane z promocją turystyczną obszaru, obejmując szerokie spektrum bezpośrednich i pośrednich efektów ekonomicznych wynikających m.in. z funkcjonowania instytucji parku, rozwoju turystyki, aktywizacji przedsiębiorczości oraz kształtowania atrakcyjności inwestycyjnej i osadniczej obszarów.

Najważniejszym przedsięwzięciem naukowym w tym nurcie moich badań był realizowany wspólnie z M. Miką i R. Pawlusińskim projekt finansowany przez Narodowe Centrum Nauki pt. „Park narodowy a gospodarka lokalna. Model relacji ekonomicznych na przykładzie Babiogórskiego Parku Narodowego” (w latach 2011–2015, NCN2). Jego celem było określenie wpływu funkcjonowania Babiogórskiego Parku Narodowego na rozwój społeczno-gospodarczy gmin położonych w jego otoczeniu (cel poznawczy), a także wskazanie możliwości wykorzystania wartości środowiska przyrodniczego oraz funkcji pełnionych przez Park dla aktywizacji gospodarczej i społecznej obszarów położonych w jego sąsiedztwie (cel aplikacyjny). Istotnym elementem projektu było także opracowanie metodyki badania ekonomicznych powiązań między parkiem narodowym a jego otoczeniem społeczno-gospodarczym (cel metodyczny). W ramach zespołu badawczego uczestniczyłam w opracowaniu koncepcji teoretycznej i metodyki badań, prowadziłam analizy dotyczące teoretycznych i historycznych podstaw ekonomicznej funkcji obszarów chronionych, koordynowałam realizację badań terenowych, brałam udział w analizie wydatków turystów, analizowałam społeczne postrzeganie roli parku narodowego.

Podstawą teoretyczną badań było opracowanie koncepcji ekonomicznej funkcji parku narodowego oraz modelu lokalnego systemu ekonomicznego parku narodowego, który może być wykorzystywany do analiz ekonomicznego oddziaływania innych parków narodowych. Za główne elementy składowe tego systemu zostały uznane: (1) zasoby (wartości) przyrodnicze parku, (2) podmiot zarządzający parkiem narodowym w sensie instytucjonalnym, (3) turystów, (4) lokalne podmioty gospodarcze i inne podmioty świadczące usługi (np. dla turystów), które z formalnego punktu widzenia nie są przedsiębiorstwami (np. gospodarstwa agroturystyczne), (5) władze lokalne, (6) społeczność lokalną. Podstawy teoretyczne zostały zaprezentowane w opracowaniach: M2, A21, A25.

Ważnym elementem rozwoju tego nurtu badawczego były prowadzone przeze mnie studia o charakterze teoretycznym i historycznym dotyczące relacji między ochroną przyrody (w tym funkcjonowaniem obszarów chronionych) a rozwojem społeczno-gospodarczym. Problematykę ewolucji poglądów na temat roli obszarów chronionych w rozwoju lokalnym oraz zagadnienia związane z ekonomiczną wartością przyrody prezentowałam m.in. w publikacjach: M2 i A26. Jednym z wątków podejmowanych w ramach tych badań była także analiza poglądów Jana Gwalberta Pawlikowskiego w kontekście współczesnych poglądów dotyczących społeczno-gospodarczych funkcji obszarów chronionych oraz idei zrównoważonego rozwoju (R12).

Projekt NCN2 dostarczył pierwszej w Polsce kompleksowej analizy ekonomicznych relacji pomiędzy parkiem narodowym a jego otoczeniem społeczno-gospodarczym. Badania pozwoliły na identyfikację bezpośrednich i pośrednich mechanizmów oddziaływania parku narodowego na gospodarkę lokalną, związanych zarówno z funkcjonowaniem parku jako podmiotu, jak i generowanych przez ruch turystyczny. Określona została wielkość i struktura

przepływów finansowych, uwzględniająca ich zróżnicowanie sektorowe oraz przestrzenną dystrybucję korzyści ekonomicznych. Wykazano, że efekty gospodarcze generowane przez park narodowy nie zależą wyłącznie od skali jego działalności i natężenia ruchu turystycznego, lecz także od zdolności lokalnej gospodarki do absorpcji powstających impulsów rozwojowych. Badania wykazały, że największe znaczenie dla gospodarki lokalnej mają korzyści ekonomiczne związane z ruchem turystycznym generowanym przez park narodowy. Wyniki badań zostały zaprezentowane przede wszystkim w formie monografii (M2). Natomiast wybrane zagadnienia szczegółowe były rozwijane w odrębnych publikacjach (m.in. R13, A19, MK1).

Opracowana w ramach projektu metodyka badania relacji ekonomicznych między parkiem narodowym a jego otoczeniem społeczno-gospodarczym stała się podstawą do kontynuacji tego nurtu badawczego w kolejnych projektach realizowanych na zlecenie parków narodowych Tatrzańskiego (w latach 2019–2023, P4) i Roztoczańskiego (w latach 2022–2026, P3). W obydwu tych projektach brałam udział w modułach badań dotyczących ekonomicznego oddziaływania wydatków turystów. Badania umożliwiły nie tylko określenie wielkości i struktury wydatków turystów odwiedzających obydwa parki narodowe oraz rozpoznanie zakresu powiązań ekonomicznych, które tworzą się w związku z wydatkowaniem tych środków finansowych, ale także weryfikację przyjętych rozwiązań metodologicznych w obszarach o odmiennym natężeniu i strukturze ruchu turystycznego.

Rozwinięciem omawianego nurtu badań było podjęcie analiz ogólnopolskich dotyczących relacji między funkcjonowaniem parków narodowych a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego gmin, na których terenie są położone (A11). Wyniki wskazały na nieco wyższy poziom rozwoju gmin parkowych oraz wyraźnie wyższy poziom rozwoju funkcji turystycznej. Praca ta stanowiła ważny krok w kierunku rozszerzenia skali badań na analizy obejmujące wszystkie parki narodowe w Polsce, rozwijane obecnie w ramach kolejnego projektu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki pt. „Obszary chronione w lokalnych systemach społeczno-gospodarczych. Modele powiązań funkcjonalnych w świetle współczesnych koncepcji” (NCN1).

3.2.3. Relacje obszarów chronionych z otoczeniem społecznym

Ważnym obszarem mojej działalności naukowej były zagadnienia związane ze społecznym wymiarem funkcjonowania obszarów chronionych. Nurt ten wpisuje się w refleksję nad zmianą paradygmatu funkcjonowania obszarów chronionych, akcentującą ich powiązania z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz rolę w procesach rozwoju terytorialnego (zagadnienie omówiłam w rozdziale 3.1). Podejmowane badania koncentrowały się na identyfikacji i analizie relacji między obszarami chronionymi (zwłaszcza parkami narodowymi i krajobrazowymi) a ich otoczeniem społeczno-gospodarczym, obejmując m.in. zagadnienia postrzegania korzyści i ograniczeń wynikających z funkcjonowania obszarów chronionych, konfliktów społecznych i przestrzennych, interakcji instytucjonalnych między administracją obszarów chronionych a samorządami i innymi interesariuszami, partycypacji społecznej oraz współzarządzania, a także rozpoznanie postaw, opinii i oczekiwań różnych grup interesariuszy wobec funkcjonowania obszarów chronionych.

Prace miały zróżnicowany charakter metodyczny, obejmowały zarówno badania ankietowe prowadzonych wśród mieszkańców i przedstawicieli władz lokalnych (m.in. R3, A9, A12, A13,

A22, A28, A31), wywiady skategoryzowane (R4, A5, A17), wywiady z wykorzystaniem techniki Q (A1, A6), a także analizy przestrzenne (A18). Badania prowadziłam zarówno na obszarach pojedynczych parków narodowych, m.in. w otoczeniu Babiogórskiego Parku Narodowego (2013, n=397 mieszkańców), Ojcowskiego Parku Narodowego (2016, n=204 mieszkańców oraz 2018, n=40 wywiadów z interesariuszami), Gorczańskiego Parku Narodowego (2016–2017, n=291 mieszkańców) i Pienińskiego Parku Narodowego (2019, n=280 mieszkańców), jak i w szerszych układach przestrzennych. Objęły one m.in. badania ankietowe w urzędach gmin położonych na obszarach wszystkich parków narodowych w Polsce (2011, n=61), gmin objętych obszarami chronionymi w Beskidzie Niskim i na Pogórzu Karpackim (2012, n=35) oraz badania ankietowe na obszarach chronionych strefy podmiejskiej Krakowa (2012, 679 mieszkańców oraz 35 urzędów gmin). Prowadziłam także badania z wykorzystaniem techniki Q wśród interesariuszy ośmiu parków narodowych zlokalizowanych w czterech krajach karpackich (2022–2023, n=170) oraz wszystkich parków krajobrazowych województwa małopolskiego (2024, n=105).

Jednym z głównych rezultatów prowadzonych badań było wykazanie złożoności i wielowymiarowości społecznej percepcji obszarów chronionych. Wyniki analiz prowadzonych w różnych kontekstach przestrzennych wskazują, że obszary te są postrzegane jednocześnie jako czynnik stymulujący rozwój lokalny (przede wszystkim poprzez turystykę) i sprzyjający zachowaniu wysokiej jakości środowiska życia mieszkańców (poprzez ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych) oraz jako bariera ograniczająca rozwój gospodarczy i realizację interesów indywidualnych (A6, A9, A12, A13, A14, A22). Zidentyfikowano tym samym ambiwalentny charakter relacji park–społeczeństwo, wynikający z współwystępowania korzyści i ograniczeń.

Badania pozwoliły na identyfikację zróżnicowanych czynników determinujących postawy społeczne wobec obszarów chronionych. Należą do nich w szczególności: subiektywny bilans korzyści i kosztów wynikających z funkcjonowania parku, stopień uzależnienia od zasobów przyrodniczych objętych ochroną i stopień ograniczenia dostępu do nich, uwarunkowania społeczno-demograficzne i własnościowe obszaru, a także percepcja instytucji zarządzającej obszarem chronionym. Wykazano również silne przestrzenne i funkcjonalne zróżnicowanie oddziaływania obszarów chronionych, które przekłada się na odmienny bilans korzyści i kosztów w poszczególnych lokalizacjach oraz dla różnych grup interesariuszy, a w konsekwencji prowadzi do zróżnicowania postaw społecznych i stanowi źródło napięć lokalnych (R3, R4, A6, A12, A17, A22).

Istotnym obszarem badań była analiza konfliktów społeczno-przestrzennych związanych z relacjami między ochroną przyrody a procesami rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym związanych z rozwojem zabudowy w obszarach chronionych i ich otoczeniu. Badania wykazały, że to właśnie presja inwestycyjna – zarówno mieszkaniowa, jak i turystyczna – stanowi główne źródło napięć społecznych i przestrzennych. Szczególnie ujawniają się one na terenach o położeniu podmiejskim oraz obszarach o wysokiej atrakcyjności turystycznej. Badania ujawniły słabości systemu planowania przestrzennego w Polsce oraz ograniczoną skuteczność instrumentów ochrony przyrody w warunkach silnej presji inwestycyjnej (R4, A5, A12, A17, A28). Wykazały również, że istotnym źródłem konfliktów jest brak spójnej wizji

rozwoju, integrującej cele ochrony przyrody z oczekiwaniami społeczności lokalnych i potrzebami rozwoju gospodarczego.

Prowadzone badania ujawniły także istotne deficyty w zakresie relacji instytucjonalnych i mechanizmów współzarządzania. Wykazały, że współpraca między administracją obszarów chronionych a samorządami i innymi interesariuszami ma w dużej mierze charakter formalny i ogranicza się do obligatoryjnych procedur konsultacyjnych, bez rozwiniętych mechanizmów współrządzenia (R11, A28, A31). Podobnie mieszkańcy często oceniali relacje z administracją parków jako ograniczające się do informowania lub sporadycznych konsultacji, rzadko wskazując na rzeczywistą współpracę i współuczestnictwo w podejmowaniu decyzji. W przypadku parków krajobrazowych stwierdzono ponadto niski poziom ich rozpoznawalności instytucjonalnej. Jednocześnie badania wykazały relatywnie wysoką gotowość społeczności lokalnych do większego udziału w procesach decyzyjnych oraz wyraźne oczekiwanie przejścia od modelu hierarchicznego do bardziej partycypacyjnych form zarządzania obszarami chronionymi (R3, A1, A6, A9, A12, A13). Pozwoliły one również zidentyfikować najważniejsze bariery wdrażania takich rozwiązań, związane m.in. z ograniczonym poziomem zaufania między interesariuszami, słabo rozwiniętymi mechanizmami współpracy oraz niedostatecznym przepływem informacji.

Istotnym wkładem działalności naukowej było również rozwinięcie narzędzi analitycznych służących badaniu percepcji społecznej i relacji interesariuszy z obszarami chronionymi. Szczególne znaczenie miało zastosowanie Q-metodologii w badaniach postaw społecznych wobec parków narodowych w Karpatach i parków krajobrazowych w województwie małopolskim (A1, A6). Metoda ta umożliwiła identyfikację dominujących sposobów postrzegania (perspektyw) obszarów chronionych przez interesariuszy oraz pogłębienie wiedzy o mechanizmach kształtowania relacji między tymi obszarami a ich otoczeniem społecznym.

Podsumowując, badania realizowane w ramach tego nurtu przyczyniły się do pogłębienia wiedzy na temat społecznych i instytucjonalnych uwarunkowań funkcjonowania obszarów chronionych oraz mechanizmów kształtujących ich relacje z otoczeniem społecznym. Ich główny wkład poznawczy polegał na identyfikacji czynników determinujących postawy interesariuszy wobec obszarów chronionych, rozpoznaniu źródeł konfliktów społeczno-przestrzennych oraz wykazaniu znaczenia relacji instytucjonalnych i partycypacji społecznej dla społecznej akceptacji parków narodowych i krajobrazowych. Badania potwierdziły jednocześnie, że relacje te mają charakter wielowymiarowy i silnie kontekstowy, a ich rozwój zależy od lokalnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych. Wkład metodyczny polegał na rozwinięciu narzędzi analizy percepcji interesariuszy, w szczególności poprzez zastosowanie Q-metodologii. Wymiar aplikacyjny badań wiąże się z dostarczeniem rekomendacji dotyczących wzmacniania relacji między administracją obszarów chronionych a społecznościami lokalnymi, rozwijania mechanizmów partycypacyjnych oraz uwzględniania uwarunkowań społecznych w procesach planowania rozwoju i zarządzania na obszarach cennych przyrodniczo. Wyniki tych badań stanowiły również ważną przesłankę do podjęcia dalszych prac nad zintegrowanym funkcjonowaniem obszarów chronionych oraz ich rolą w lokalnych systemach społeczno-ekonomicznych.

3.2.4. Inne osiągnięcia naukowe

W dorobku naukowym znajdują się również pojedyncze publikacje podejmujące zagadnienia wykraczające poza główne nurty moich badań, powstałe w związku z udziałem w zespołach

badawczych i projektach realizowanych w jednostce, w której pracuję. Najważniejszym przedsięwzięciem tego typu był udział w opracowaniu ekspertyzy dotyczącej prawidłowości przebiegu granic jednostek pomocniczych Krakowa (dzielnice: VIII Dębники, IX Łagiewniki–Borek Fałęcki i X Swoszowice) (E3), której wyniki zostały rozwinięte w publikacjach R5, A15 i A16. Mój główny wkład obejmował udział w przygotowaniu i realizacji badań ankietowych wśród mieszkańców analizowanych dzielnic (2017, n=1433), ukierunkowanych na ocenę funkcjonowania jednostek pomocniczych, postaw mieszkańców wobec dzielnic samorządowych oraz adekwatności ich granic względem rzeczywistych powiązań społeczno-przestrzennych. Uzyskane wyniki wykazały słabe zakorzenienie dzielnic samorządowych w świadomości mieszkańców oraz wyraźny rozdźwięk między podziałem administracyjnym a tożsamością terytorialną, opartą częściej na historycznych jednostkach osadniczych i współczesnych osiedlach. Ujawniła się również ograniczona adekwatność istniejących granic dzielnic względem rzeczywistych powiązań społeczno-przestrzennych. Stwierdzono także niski poziom aktywności obywatelskiej na szczeblu dzielnic oraz marginalne znaczenie dzielnic w życiu mieszkańców, związane z ich ograniczonymi kompetencjami.

3.2.5. Nagrody za osiągnięcia naukowe

Za pracę naukową otrzymałam następujące nagrody:

2011 – Nagroda Rektora UEK drugiego stopnia za indywidualne osiągnięcia naukowe

2017 – Nagroda Rektora UEK pierwszego stopnia za zespołowe osiągnięcia naukowe

2019 – Nagroda Rektora UEK pierwszego stopnia za zespołowe osiągnięcia naukowe

4. Informacja o istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, w szczególności zagranicznej

Istotnym elementem mojej aktywności naukowej po uzyskaniu stopnia doktora była współpraca naukowa realizowana w środowisku międzyuczelnianym, w tym w wymiarze międzynarodowym. Współpraca ta obejmowała zarówno udział zespołach badawczych, realizację wspólnych projektów i publikacji, jak i mobilność naukową w ramach staży zagranicznych i konferencji.

Kluczowym etapem rozwoju mojej współpracy międzynarodowej był 45-dniowy staż naukowy zrealizowany w Uniwersytecie Bukareszteńskim na Wydziale Geografii pod opieką prof. Eleny Matei (w okresie od 7 listopada do 21 grudnia 2022 r.). Staż ten pozwolił na rozszerzenie zakresu przestrzennego moich badań na obszar Karpat poza granicami Polski i miał zasadnicze znaczenie dla zgromadzenia materiału empirycznego będącego podstawą monografii pt. „Model zintegrowanego funkcjonowania parków narodowych w Karpatach”, którą przedstawiłam jako główne osiągnięcie naukowe. W trakcie stażu przeprowadziłam badania terenowe w dwóch rumuńskich parkach narodowych – Piatra Craiului oraz Retezat – obejmujące wywiady z przedstawicielami dyrekcji parków, władz lokalnych, przedsiębiorców turystycznych oraz mieszkańców. Pozyskałam również obszerny materiał źródłowy dotyczący funkcjonowania parków narodowych w Rumunii.

Jednym z najważniejszych efektów współpracy rozwijanej podczas stażu było utworzenie przeze mnie międzynarodowego zespołu badawczego skupiającego przedstawicieli

Uniwersytetu Bukareszteńskiego, Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach, Uniwersytetu Korwina w Budapeszcie oraz Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. W ramach tej współpracy opracowałam koncepcję badań porównawczych dotyczących społecznego postrzegania funkcji parków narodowych w regionie Karpat, przygotowałam narzędzie badawcze wykorzystujące technikę Q oraz koordynowałam realizację badań terenowych prowadzonych w ośmiu parkach narodowych położonych na terenie Polski, Rumunii, Słowacji i Węgier. Badania objęły 170 interesariuszy reprezentujących administrację parków, samorządy lokalne, sektor turystyczny, organizacje pozarządowe oraz społeczności lokalne. Ich rezultatem była publikacja artykułu pt. *Applying Q-methodology to investigate the perception of the social and economic role of the national park by local stakeholders. Cases of national parks in the Carpathians* opublikowanego w czasopiśmie Journal for Nature Conservation (A6).

Ważnym elementem współpracy międzynarodowej była również kontynuacja kontaktów naukowych z dr Janettą Nestorová-Dicką z Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach. Współpraca ta została zainicjowana wcześniej podczas przygotowywania wspólnego projektu badawczego zgłoszonego do programu NAWA (który nie został zrealizowany z uwagi na brak akceptacji zespołu oceniającego po stronie słowackiej) i była następnie rozwijana w ramach tygodniowego stażu naukowo-dydaktycznego, który odbyłam w dniach 18–24 czerwca 2023 r. w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika. W trakcie pobytu prowadziłam badania terenowe w trzech słowackich parkach narodowych – Połoniny, Słowacki Kras i Pieniński – realizując wywiady z przedstawicielami administracji parków oraz lokalnymi interesariuszami na potrzeby monografii habilitacyjnej.

Istotnym elementem międzynarodowego wymiaru badań realizowanych na potrzeby monografii było również przeprowadzenie badania eksperckiego metodą delficką. W badaniu uczestniczyło 27 ekspertów reprezentujących 25 uczelni i instytucji naukowych z 13 krajów europejskich (rozdz. 3.1.5).

Obok współpracy międzynarodowej istotne znaczenie dla rozwoju mojego dorobku naukowego miała również współpraca realizowana z krajowymi ośrodkami akademickimi. Wśród nich najważniejsze miejsce zajmuje Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, z którym jestem związana od początku swojej pracy naukowej. W jednostce tej realizowałam studia magisterskie i doktoranckie oraz przygotowałam pracę magisterską i rozprawę doktorską. Współpraca, kontynuowana po uzyskaniu stopnia doktora, ma charakter stały i obejmuje różnorodne formy aktywności naukowej, w tym wspólne projekty badawcze, publikacje, ekspertyzy oraz wystąpienia konferencyjne. Pod względem tematyki współpraca koncentruje się wokół zagadnień związanych z turystyką i społeczno-ekonomicznymi aspektami funkcjonowania parków narodowych.

Pierwszym ważnym przedsięwzięciem realizowanym w ramach tej współpracy był udział w opracowaniu *Waloryzacja przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki* (w 2008 r.), przygotowanym przez zespół w IGiGP UJ pod kierunkiem prof. W. Kurka i dr. M. Miki na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa (E7). Studium miało charakter aplikacyjny i dotyczyło oceny potencjału turystycznego przestrzeni miejskiej Krakowa oraz możliwości jego wykorzystania w polityce rozwoju turystyki. Kolejnym istotnym działaniem był udział w przygotowaniu monografii pt. *Regiony turystyczne świata* pod redakcją W. Kurka (w 2012 r.) (M3). W ramach

tego przedsięwzięcia uczestniczyłam w opracowaniu koncepcji publikacji, gromadzeniu materiałów źródłowych oraz przygotowaniu dwóch rozdziałów.

Współpraca z IGiGP obejmowała również aktywności naukowe o charakterze międzynarodowym, w tym realizowane wspólnie z partnerami zagranicznymi. W szczególności brałam udział w badaniach terenowych w Kenii (w 2017 r.) dotyczących roli turystyki rozwijanej na obszarach chronionych w procesach rozwoju lokalnego oraz relacji między ochroną przyrody a korzyściami społeczno-ekonomicznymi osiąganymi przez lokalne społeczności (WZ2). Ważnym elementem współpracy było także moje uczestnictwo w projekcie pt. *„Experience design and nature conservation via Visitor Monitoring and Management in protected areas (VIMOMA)”*, koordynowanym przez dr J. Hibner. Projekt realizowany był we współpracy z partnerami zagranicznymi: University of Novi Sad (Serbia), Matej Bel University (Słowacja), Mendel University in Brno (Czechy) oraz CEEweb for Biodiversity (Węgry) (ZE4).

Za najważniejszą aktywność naukową realizowaną w ramach przedsięwzięć badawczych prowadzonych przez IGiGP UJ uważam natomiast udział w projektach pt. *„Diagnoza ekonomicznego oddziaływania Tatrzańskiego Parku Narodowego na gospodarkę lokalną”* w latach 2019–2023 (P4) oraz *„Ekonomiczna funkcja Roztoczańskiego Parku Narodowego w lokalnej gospodarce i jej społeczna percepcja”* w latach 2022–2026 (P3), kierowanych przez dr hab. M. Mikę. Obydwa projekty realizowane były przez międzyuczelniane zespoły badawcze skupiające przedstawicieli Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Uniwersytetu Warszawskiego, a także Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie oraz Linnaeus University w Szwecji (w przypadku projektu dotyczącego TPN) oraz Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (w przypadku projektu dotyczącego RPN).

Moja aktywność naukowa realizowana w środowisku międzyuczelnianym znajduje wyraz we współautorstwie publikacji przygotowywanych wspólnie z badaczami reprezentującymi krajowe i zagraniczne ośrodki akademickie. Wśród współautorów moich publikacji naukowych znajduje się 45 badaczy, w tym 28 spoza Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, reprezentujących 16 uczelni i instytucji naukowych, w tym 11 zagranicznych.

Ważnym elementem mojego zaangażowania w działalność naukową była również aktywność recenzencka. Wykonałam łącznie 63 recenzje, w tym 12 dla 9 zagranicznych czasopism naukowych oraz 48 dla 20 czasopism krajowych, recenzje dwóch rozdziałów w monografiach naukowych oraz jednego podręcznika akademickiego wydanego przez Uniwersytet Preszowski (załącznik 4, rozdz. II.15). Ponadto od 2014 r. jestem członkinią Rady Naukowej czasopisma *„Journal of Settlements and Spatial Planning”* (ISSN 2069-3419), wydawanego przez Uniwersytet Babeşa i Bolyaia w Klużu-Napoce.

Współpraca z przedstawicielami innych ośrodków naukowych realizowana była także w ramach przygotowywania ekspertyz i opracowań na zlecenie instytucji publicznych oraz udziału w zespołach eksperckich (załącznik 4, rozdz. III.1–2), co zostało szerzej omówione w rozdziale 5.3. Istotną formą aktywności w krajowym i międzynarodowym środowisku naukowym było ponadto uczestnictwo w konferencjach naukowych organizowanych w kraju

i za granicą, w tym poza Europą (załącznik 4, rozdz. II.8), a także współorganizacja konferencji (załącznik 4, rozdz. II.9), omówiona w rozdziale 5.2.

Uzupełnieniem aktywności międzynarodowej były wyjazdy dydaktyczno-naukowe w ramach programu Erasmus+, realizowane w ośrodkach akademickich Europy i poza nią. W latach 2011–2024 zrealizowałam dziewięć pobytów w uczelniach w Peru, Hiszpanii, Portugalii, Chorwacji, Bułgarii, Rumunii, Czechach i na Słowacji (załącznik 4, rozdz. II.13). Wyjazdy te służyły zarówno prowadzeniu zajęć dydaktycznych, jak i rozwijaniu kontaktów naukowych, wymianie doświadczeń badawczych oraz inicjowaniu nowych form współpracy międzynarodowej.

5. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę

5.1. Działalność w obszarze dydaktyki

Doświadczenie dydaktyczne zdobywałam początkowo jako nauczycielka geografii w II Liceum Ogólnokształcącym w Krakowie (1998–1999). Następnie prowadziłam przedmioty organizacja turystyki i geografia turystyczna w szkole policealnej – Studium Doradztwa i Szkoleń „Ekonomista” (w 2005 r.), ćwiczenia z pilotażu i przewodnictwa turystycznego w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego (w latach 2000–2005), a także wykłady i ćwiczenia w Instytucie Rekreacji i Turystyki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Targu (2002–2008), w ramach przedmiotów: geografia turystyczna, krajoznawstwo oraz turystyka aktywna. W latach 2000–2008 prowadziłam ponadto zajęcia dydaktyczne w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, początkowo jako doktorantka, a następnie w ramach godzin zleconych. Obejmowały one siedem przedmiotów: geografia turystyki, geografia turystyczna krajów europejskich, geografia turystyczna krajów pozaeuropejskich, pilotaż i przewodnictwo turystyczne, ćwiczenia terenowe „Karpaty”, terenowe ćwiczenia z geografii społeczno-ekonomicznej oraz pracownia ogólna.

Od 2005 r. jestem zatrudniona w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, gdzie realizuję zasadniczą część swojej działalności dydaktycznej. Prowadzone przeze mnie zajęcia obejmowały przede wszystkim problematykę turystyki, ale także inne zagadnienia z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej oraz gospodarki przestrzennej. Wśród przedmiotów z zakresu turystyki prowadziłam m.in. geografie turystyczną, krajoznawstwo, turystykę międzynarodową, pilotaż i przewodnictwo w turystyce międzynarodowej, turystykę w rozwoju lokalnym, zagospodarowanie turystyczne regionu, planowanie turystyczne, warsztaty terenowe oraz wycieczki metodyczne i programowe. Ponadto szczególne miejsce w mojej działalności dydaktycznej zajmowały przedmioty związane z problematyką obszarów chronionych: turystyka na obszarach chronionych oraz gospodarowanie na obszarach chronionych/użytkowanie i zagospodarowanie terenów chronionych. Prowadziłam również zajęcia z geografii ekonomicznej, geografii społecznej i gospodarczej, polityki demograficznej, a także praktyki terenowe dla studentów kierunku gospodarka przestrzenna.

Łącznie byłam odpowiedzialna za realizację ok. 30 kursów na studiach licencjackich, inżynierskich i magisterskich, obejmujących wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, zajęcia projektowe oraz terenowe. Zajęcia prowadziłam przede wszystkim na kierunkach: turystyka i rekreacja/turystyka (UEK, IGiGP UJ, PWSZ), gospodarka przestrzenna (UEK) oraz geografia (IGiGP UJ). Moja aktywność dydaktyczna w UEK była realizowana w wymiarze przekraczającym pensum. Po uzyskaniu stopnia doktora, w latach akademickich 2008/2009–2024/2025 zrealizowałam łącznie 5739 godzin dydaktycznych.

Istotnym elementem mojej działalności dydaktycznej było prowadzenie seminariów dyplomowych. Byłam promotorką 22 prac magisterskich na kierunkach turystyka i rekreacja oraz gospodarka przestrzenna, a także 101 prac licencjackich realizowanych na kierunkach turystyka i rekreacja, gospodarka przestrzenna oraz studia miejskie. Pełniłam ponadto funkcję recenzentki (49 prac licencjackich i 28 prac magisterskich).

Prowadzona działalność dydaktyczna pozostaje ściśle związana z tematyką moich badań naukowych, co umożliwia wykorzystanie ich wyników w procesie kształcenia studentów. Dotyczyło to również zajęć realizowanych podczas wyjazdów w ramach programu Erasmus+, o których wspomniałam wcześniej w rozdziale 4, w trakcie których prezentowałam zagadnienia bezpośrednio związane z prowadzonymi przeze mnie badaniami.

Moje zaangażowanie w rozwój dydaktyki znalazło również odzwierciedlenie w działalności publikacyjnej. W dorobku znajdują się publikacje poświęcone problematyce kształcenia kadr dla gospodarki przestrzennej i turystyki (R19, A30, Red 2), będące rezultatem prac nad doskonaleniem programów studiów oraz aktywności w ramach Unii Uczelni na Rzecz Rozwoju Kierunków Studiów z Zakresu Gospodarowania Przestrzeni. Uczestniczyłam także w opracowaniu podręcznika akademickiego: Luchter B., Wrona J. (red.), 2018, *Podstawy geografii społeczno-ekonomicznej świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, będąc autorką rozdziału pt. „Środowisko przyrodnicze jako podstawa działalności człowieka” oraz współautorką rozdziału pt. „Turystyka”. Ponadto jestem współautorką skryptów dydaktycznych:

- Luchter B. (red.), 2014, *Wybrane regiony i miejscowości świata: charakterystyka społeczno-gospodarcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków;
- Luchter B., Serafin P., Wrona J., Zawilińska B., 2014, *Przewodnik metodyczny z geografii społeczno-gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Serafin P. (red.), 2021, *Przewodnik metodyczny z geografii społeczno-gospodarczej świata i Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.

5.2. Aktywność organizacyjna

Istotnym elementem mojej działalności na rzecz środowiska akademickiego była aktywność organizacyjna realizowana zarówno w strukturach Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, jak i w ramach inicjatyw krajowych i międzynarodowych służących integracji środowiska naukowego oraz rozwojowi kształcenia i badań w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej.

W Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie uczestniczyłam w pracach organów kolegialnych uczelni. Byłam członkinią Rady Wydziału Finansów (2012–2016), Rady Wydziału Gospodarki i Administracji Publicznej (2016–2019) oraz Rady Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Studiów Miejskich (2019–2024). Od 2024 r. jestem członkinią Senatu Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (kadencja 2024–2028).

Istotnym obszarem mojej aktywności było zaangażowanie w proces ewaluacji działalności naukowej. W latach 2018–2020 i 2024–2025 brałam udział w pracach komisji i zespołów odpowiedzialnych za przygotowanie uczelni do ewaluacji, w szczególności w zakresie III kryterium oceny. W ramach tych działań odpowiadałam za przygotowanie opisu wpływu działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki dla dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Uczestniczyłam również w opracowywaniu dokumentacji związanej z oceną jakości działalności naukowej i dydaktycznej oraz rozwojem uprawnień akademickich uczelni. Współtworzyłam raport samooceny Wydziału Finansów na potrzeby oceny instytucjonalnej (2013), raporty samooceny kierunku gospodarka przestrzenna przygotowywane w związku z procesami akredytacyjnymi (2019, 2026) oraz wniosek Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie o przyznanie uprawnienia do nadawania stopnia doktora w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (2020).

Od 2012 r. aktywnie uczestniczę w działaniach związanych z doskonaleniem jakości kształcenia w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Pracowałam w zespołach i komisjach odpowiedzialnych za jakość kształcenia, rozwój programów studiów oraz przygotowanie dokumentacji, pełniąc m.in. funkcję sekretarza Zespołu ds. Jakości Kształcenia na Wydziale Finansów (2012–2016) oraz Wydziałowej Komisji Programowo-Dydaktycznej dla kierunku Gospodarka przestrzenna (2015–2016). W szczególności uczestniczyłam w opracowywaniu i aktualizacji programów studiów oraz efektów uczenia się na kierunku gospodarka przestrzenna, dostosowywaniu ich do zmieniających się regulacji prawnych, tworzeniu programu nowego kierunku – studia miejskie (2017 r.), a także dokumentacji związanej z dydaktyką, niezbędnej do funkcjonowania tworzonego Wydziału Gospodarki i Administracji Publicznej (2015–2016). Obecnie (od 2024 r.) jestem członkinią Zespołu ds. Oceny Jakości Kształcenia w Szkole Doktorskiej UEK.

Równolegle do działalności realizowanej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie angażowałam się w inicjatywy służące rozwojowi kształcenia w zakresie gospodarki przestrzennej na poziomie ogólnopolskim. W latach 2011–2022 pełniłam funkcję sekretarza Zespołu Problemowego Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN ds. Kształcenia Kadr w Zakresie Gospodarowania Przestrzenią (do 2019 r. funkcjonującego pod nazwą Zespół Problemowy ds. Kształcenia i Rozwoju Kadr w Zakresie Gospodarki Przestrzennej). Od 2011 r. byłam także zaangażowana w tworzenie i rozwój porozumienia uczelni pod nazwą: Unia Uczelni na Rzecz Rozwoju Kierunków Studiów w Zakresie Gospodarowania Przestrzenią (zrzeszającego 20 polskich uczelni publicznych). W latach 2011–2020 pełniłam funkcję sekretarza Unii, zajmowałam się m.in. organizacją seminariów problemowych związanych z rozwojem kierunku studiów gospodarka przestrzenna w polskich uczelniach oraz szkoleniem kadr w zakresie gospodarowania przestrzenią.

Istotnym elementem mojej aktywności organizacyjnej było również współorganizowanie konferencji naukowych, seminariów i warsztatów, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym. W latach 2002–2024 uczestniczyłam w organizacji 20 wydarzeń naukowych (w tym 17 po uzyskaniu stopnia doktora), pełniąc funkcje członkini komitetów organizacyjnych i naukowych. Tematyka tych wydarzeń koncentrowała się przede wszystkim wokół zagadnień turystyki, gospodarki przestrzennej oraz funkcjonowania obszarów chronionych. Wykaz konferencji i pełnionych funkcji organizacyjnych przedstawiłam w załączniku 4 (rozdz. II.9).

5.3. Popularyzacja nauki i współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym

Istotnym elementem mojej aktywności naukowej jest współpraca z instytucjami odpowiedzialnymi za zarządzanie obszarami chronionymi, administracją publiczną oraz organizacjami pozarządowymi zajmującymi się problematyką ochrony przyrody i rozwoju turystyki. Współpraca ta umożliwia łączenie perspektywy naukowej i praktycznej, sprzyjając zarówno wykorzystaniu wyników badań w praktyce, jak i pogłębianiu wiedzy o procesach społecznych, gospodarczych i przestrzennych będących przedmiotem moich badań.

Jednym z najważniejszych przejawów tej współpracy było uczestnictwo w opracowywaniu planów ochrony parków narodowych i krajobrazowych. Brałam udział w przygotowaniu planów ochrony Magurskiego Parku Narodowego (załącznik 4, rozdz. III.1–2, E4, ZE10), Gorczańskiego Parku Narodowego (ZE11), Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego (E2) oraz Zaborskiego Parku Krajobrazowego (E1). W ramach prac nad planem ochrony Magurskiego Parku Narodowego (2013–2015) kierowałam opracowaniem *Operatu zagospodarowania turystycznego*. Zakres moich działań obejmował przygotowanie koncepcji operatu i prac inwentaryzacyjnych, kierowanie inwentaryzacją terenową zagospodarowania turystycznego na obszarze parku i jego otuliny oraz współautorstwo dokumentu. W przypadku Wdzydzkiego i Zaborskiego Parku Krajobrazowego byłam współautorką *Operatów kształtowania funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej*, opracowanych w 2021 r. na potrzeby planów ochrony tych parków. Natomiast w przypadku Gorczańskiego Parku Narodowego uczestniczyłam w pracach nad *Operatem udostępniania Parku*, sprawując nadzór merytoryczny nad jego przygotowaniem oraz wykonując recenzję opracowania.

Współpracę z parkami narodowymi prowadziłam także realizując badania naukowe, które opisałam w rozdziale 3.2., w szczególności w ramach projektów: „*Park narodowy a gospodarka lokalna. Model relacji ekonomicznych na przykładzie Babiogórskiego Parku Narodowego*” (NCN2), „*Diagnoza ekonomicznego oddziaływania Tatrzańskiego Parku Narodowego na gospodarkę lokalną*” (P4) oraz „*Ekonomiczna funkcja Roztoczańskiego Parku Narodowego w lokalnej gospodarce i jej społeczna percepcja*” (P3). Z kolei współpracę z parkami krajobrazowymi rozwijałam m.in. w ramach projektu „*Badanie świadomości przyrodniczej i postaw osób, podmiotów i instytucji związanych z małopolskimi parkami krajobrazowymi*” realizowanym przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego (ZE6).

Z mojej inicjatywy zawarte zostały porozumienia o współpracy pomiędzy Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie a Babiogórskim, Tatrzańskim, Ojcowskim i Magurskim Parkiem

Narodowym dotyczące zarówno działalności naukowej, jak i kształcenia studentów (w latach 2017 i 2021). Elementem współpracy z administracją obszarów chronionych w zakresie dydaktyki jest m.in. udział przedstawicieli dyrekcji parków narodowych i krajobrazowych w prowadzonych przeze mnie zajęciach związanych z funkcjonowaniem obszarów chronionych (w tym wykładach i zajęciach terenowych).

Istotnym przejawem współpracy jest również moje zaangażowanie w działalność organów doradczych instytucji zarządzających obszarami chronionymi. Od 2020 r. jestem członkinią Rady Naukowej Babiogórskiego Parku Narodowego, a od 2022 r. Rady Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego.

Ważnym przejawem współpracy z otoczeniem było również upowszechnianie wyników badań w środowisku praktyków zajmujących się zarządzaniem obszarami chronionymi i przedstawicieli samorządów terytorialnych. Wyniki badań prezentowałam podczas konferencji i seminariów, w tym w formie wykładów na zaproszenie. Przykładem mogą być konferencje zorganizowane z okazji 50-lecia funkcjonowania parków krajobrazowych w Polsce przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska (K1), 30-lecia Ciężkowicko-Rożnowskiego Parku Krajobrazowego i Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki (K5), 70-lecia Babiogórskiego Parku Narodowego (K15), a także seminarium dla przedstawicieli samorządów lokalnych zorganizowane przez Bieszczadzki Park Narodowy (K4).

Oprócz przedstawionej powyżej współpracy z administracją obszarów chronionych, za najważniejszy kierunek mojej aktywności eksperckiej uważam uczestnictwo w projektach o charakterze aplikacyjnym dotyczących zrównoważonego rozwoju turystyki w Karpatach. Projekty te realizowane były we współpracy z organizacjami pozarządowymi, administracją publiczną oraz instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Szczególne znaczenie miała wieloletnia współpraca z Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID-Warszawa oraz zaangażowanie w działania związane z wdrażaniem Konwencji Karpackiej, ukierunkowane na łączenie ochrony zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego z rozwojem społeczno-gospodarczym regionu.

Początkiem tej aktywności było moje zaangażowanie społeczne w środowisku organizacji pozarządowych zajmujących się turystyką oraz ochroną i promocją dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym współpraca z organizacją Central and East European Working Group for the Enhancement of Biodiversity – CEEweb for Biodiversity (udział w grupie roboczej „Sustainable tourism” w latach 2003–2010) (ZE15) oraz udział w pracach Carpathian Convention Working Group on Sustainable Tourism (2007–2013) (ZE12). W ich ramach uczestniczyłam m.in. w przygotowaniu opinii eksperckiej do projektu dokumentu *Strategy for the future sustainable tourism development of the Carpathians* (2013). Działalność ta stworzyła podstawy do nawiązania wieloletniej współpracy z Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID-Warszawa.

W latach 2009–2010 uczestniczyłam jako ekspertka w projekcie pt. „Zrównoważony rozwój Karpat poprzez turystykę przyjazną środowisku”, realizowanym przez UNEP/GRID-Warszawa. W ramach projektu prowadziłam warsztaty dla przedstawicieli samorządów lokalnych, branży turystycznej i organizacji społecznych z obszaru Karpat oraz współtworzyłam poradnik pt. „Turystyka przyjazna środowisku. Poradnik wdrażania w polskich Karpatach” (ZE14).

Kontynuacją tej współpracy był mój udział w projektach pt. „*Karpaty Łączą – Mechanizm konsultacji i współpracy dla wdrażania Konwencji Karpackiej*” (w latach 2012–2016; ZE9) i „*Green-Go! Inicjatywy lokalne na rzecz kształtowania zielonej infrastruktury na obszarach Natura 2000 w Karpatach*” (w 2018 r.; ZE7). Szczególnie ważne znaczenie miał projekt „*Karpaty Łączą*” ze względu na szeroki zakres działań oraz współpracę przedstawicieli administracji publicznej, organizacji pozarządowych, społeczności lokalnych i środowiska naukowego. W jego ramach m.in. kierowałam opracowaniem *Strategii zrównoważonego rozwoju turystyki „Magicznej Krainy Łemków i Pogórzan” na lata 2015–2020*, obejmującej 38 gmin Beskidu Niskiego i Pogórza Karpackiego. Zakres moich prac obejmował przygotowanie koncepcji dokumentu, udział w badaniach diagnostycznych, prowadzenie warsztatów i konsultacji społecznych, a także współautorstwo strategii. Uczestniczyłam również w pracach Karpackich Grup Roboczych, ds. Zrównoważonej Turystyki i Planowania Przestrzennego, podejmowałam działania na rzecz integracji środowiska naukowego zajmującego się problematyką Karpat (m.in. jako przewodnicząca Karpackiej Rady Naukowej) oraz pełniłam funkcję konsultantki merytorycznej poradnika poświęconego wdrażaniu Konwencji Karpackiej.

Istotnym rozwinięciem wcześniejszych działań był udział w międzynarodowym projekcie pt. „*Building management capacities of Carpathian protected areas for the integration and harmonization of biodiversity protection and local socio-economic development*” („*Centralparks*”), realizowanym przez partnerów z dziewięciu krajów europejskich pod kierownictwem EURAC Research (w latach 2019–2022; ZE5). W ramach międzynarodowego zespołu eksperckiego, skupiającego przedstawicieli środowiska naukowego oraz administracji obszarów chronionych z państw karpackich, uczestniczyłam w opracowaniu dokumentu pt. *Strategy for Local Sustainable Tourism Development Based on Natural and Cultural Heritage of the Carpathians*. Dokument ten został przyjęty przez 7. Konferencję Stron Konwencji Karpackiej (COP7) w 2023 r. jako rekomendowany model planowania rozwoju turystyki na obszarach cennych przyrodniczo i kulturowo. W ramach działań pilotażowych kierowałam opracowaniem *Strategii zrównoważonego rozwoju turystyki opartej na przyrodniczym i kulturowym bogactwie Magurskiego Parku Narodowego i jego otoczenia na lata 2022–2030*. Dokument powstał w wyniku procesu partycypacyjnego z udziałem przedstawicieli parku narodowego, samorządów lokalnych, sektora turystycznego, organizacji pozarządowych oraz lokalnych przedsiębiorców. Wdrożenie strategii zostało zadeklarowane w porozumieniu podpisanym przez Magurski Park Narodowy oraz jednostki samorządu terytorialnego objęte jej zakresem.

Uzupełnieniem tej aktywności był udział we wspomnianym już wcześniej (rozdz. 4) projekcie „*Experience Design and Nature Conservation via Visitor Monitoring and Management in Protected Areas, 2022–2023 (VIMOMA)*”, realizowanym przez partnerów z Polski, Czech, Słowacji, Węgier i Serbii, kierowanym przez Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Celem projektu było wypracowanie wspólnych ram metodologicznych monitoringu ruchu turystycznego na obszarach chronionych oraz rozwijanie współpracy pomiędzy środowiskiem naukowym a praktykami zarządzającymi tymi obszarami. W ramach projektu prowadziłam warsztaty oraz uczestniczyłam w przygotowaniu podręcznika metodycznego dotyczącego monitoringu odwiedzających na obszarach chronionych.

Oprócz wyszczególnionych wyżej dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju turystyki uczestniczyłam także w opracowaniach eksperckich przygotowywanych na potrzeby polityki

regionalnej i lokalnej, w tym w przygotowaniu dokumentów diagnostycznych dla strategii rozwoju województwa lubuskiego (2011; E6), województwa świętokrzyskiego (2011–2012; E5, ZE13) oraz Miasta Zakopane (2016; ZE8).

Podsumowując należy podkreślić, że omówiony obszar mojej działalności stanowi rozwinięcie zainteresowań i aktywności obecnych od początku mojego zaangażowania w środowiska związane z turystyką, krajoznawstwem oraz ochroną przyrody i dziedzictwa kulturowego. Wieloletnia działalność w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, aktywność przewodnicka oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi umożliwiły mi utrzymanie stałego kontaktu z praktyką, co istotnie wpłynęło na kształt i kierunki prowadzonych badań, a także na zakres i sposób realizacji dydaktyki. W efekcie działalność naukowa, dydaktyczna, ekspercka oraz społeczna pozostają ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się uzupełniają, tworząc spójny obszar aktywności.

5.4. Odznaczenia i nagrody o charakterze nienaukowym

- 2011 – Srebrny Krzyż Zasługi (Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej)
- 2015 – Odznaka honorowa "Za zasługi dla turystyki" (Minister Sportu i Turystyki)
- 2016 – Medal brązowy „Za długoletnią służbę” (Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej)
- 2019 – Nagroda Rektora UEK trzeciego stopnia za indywidualne osiągnięcia organizacyjne
- 2019 – Nagroda Rektora UEK pierwszego stopnia za zespołowe osiągnięcia dydaktyczne
- 2020 – Nagroda Rektora UEK trzeciego stopnia za indywidualne osiągnięcia organizacyjne
- 2021 – Nagroda Rektora UEK pierwszego stopnia za zespołowe osiągnięcia organizacyjne
- 2022 – Nagroda Rektora UEK pierwszego stopnia za zespołowe osiągnięcia organizacyjne
- 2022 – Nagroda Rektora UEK pierwszego stopnia za zespołowe osiągnięcia dydaktyczne
- 2024 – Złota odznaka honorowa Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego
- 2024 – Medal Komisji Edukacji Narodowej (Minister Edukacji Narodowej)

Signed by /
Podpisano przez:

Bernadetta
Zawilińska

Date / Data: 2026-
08-05 19:51

.....
(podpis wnioskodawcy)